

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра історії України та методики викладання історії

УДК 271.4-722.52(477.84): 94 (091)

РОМАНИШИН Віталій Любомирович

**ГРОМАДСЬКА ТА РЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО
ДУХОВЕНСТВА ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ
СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ (1885–1946 рр.)**

Магістерська робота на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
за спеціальністю 014. 01 «Середня освіта (історія)»

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України та
методики викладання історії
Єгрешій Олег Ігорович

м. Івано-Франківськ
2023

Авторами пропонується аналіз та історичний огляд громадської та релігійної діяльності духовенства Гусятинського деканату в період 1885-1946р. Основна увага зосереджена на парафіяльну та громадську діяльність духовенства в селах та містах Гусятинського деканату. Запропоновано конкретну та методологічну систематизацію інформації про церковну структуру. Окремі положення дослідження можуть бути використані в навчальному процесі для поглиблення теоретико-методологічної бази програм навчальних дисциплін з історії. Також роботу можна використовувати в контексті краєзнавчої розвідки. Матеріали дослідження будуть корисними при уточненні цілей історичних наук, їх нормативному закріпленні, у практиці читання лекцій та кращого розуміння функціонування церковних структур в цілому.

Результати дослідження підтверджують високу якість роботи в сфері історичних наук, де нові наукові відкриття успішно застосовуються у формі матеріальної реалізації та практичної корисності впорядкованих результатів. Ця робота містить конкретні теоретичні та практичні аспекти.

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ	9
1.1. Джерельна база дослідження.....	9
РОЗДІЛ 2. УТВОРЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ В СТРУКТУРІ ГАЛИЦЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	19
2.1. <i>Особливості становлення і розвитку організаційної структури Гусятинського деканату в складі Львівської унійної єпархії (1701–1885 рр.)</i>	19
2.2 <i>Релігійна та громадська діяльність духовенства Гусятинського деканату в складі Станиславівської єпархії (1885–1925 рр.).....</i>	25
2.3. <i>Становлення структури, розвиток релігійної та громадської діяльності духовенства Гусятинського деканату в складі Станиславівської єпархії (1925– 1946 рр.).....</i>	33
РОЗДІЛ 3. ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 1905–1946 РР.	44
3.1. <i>Громадянська позиція та душпастирська діяльність духовенства деканату в період довоєнний та післявоєнний період (1905–1925 рр.).....</i>	44
3.2. <i>Душпастирська праця та громадянська позиція духовенства в міжвоєнний період та в умовах ліквідації УГКЦ (1925–1946 рр.).....</i>	58
РОЗДІЛ 4. ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ ТА ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ	74
ВИСНОВКИ	87

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	91
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

Актуальність проблеми. Історія розвитку УГКЦ є тісно пов'язана з історією української самосвідомості та самобутності. У період ХХІ ст. ми повинні як ніколи цікавитись своїм минулим та минулим своєї церкви. Як колись хотіли знищити українську церкву та державу, так і зараз ці намагання не припиняються. Починаючи від хрещення Київської Русі і до сьогоднішня наша церква пройшла нелегкий шлях. Це, зокрема, Берестейська унія 1596р., намагання «окатоличення» зі сторони Польщі, знищення церков у період Османського панування, та, врешті-решт, насадження Московією «російського православ'я». Однак особливу нашу увагу викликає ХІХ-ХХ ст. Саме цей період розпочинається з поступового розвитку УГКЦ з одного боку та закінчується повною забороною її діяльності і ліквідацією в 1946р.

Переломним моментом в розвитку (ще в той період) ГКЦ стає заснування Станіславівської єпархії. Це чудово описано в науковій дисертації «Станіславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр)». Саме створення нової єпархії дала поштовх до розвитку церковних установ та структур на місцевому рівні. До цих установ відносився і Гусятинський деканат.

Хоча історія Гусятинського деканату сягає ще ХVІІІ ст., проте основний період його розвитку відбувався після заснування Станіславівської єпархії. Якщо вже в ХХІ ст. є чимало напрацювань про цю єпархію, серед яких варто згадати «Становище та діяльність духовенства Станіславської єпархії УГКЦ в 1919–1920 рр.», «Від Станіславівської єпархії до Івано-Франківської митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2015)», та ін., то досліджень окремо про Гусятинський деканат – немає.

Будучи однією з структурних одиниць, єпархія складалась з інших структурних одиниць – деканатів, які відігравали важливу роль в житті самої єпархії та ГКЦ загалом. Важливим фактором діяльності Гусятинського деканату є просвітництво на місцевому рівні. Священники Гусятинського деканату вели

активну як душпастирську, так і суспільну діяльність, що виливалось в створення різних братств та просвітницьких організацій; священники часто очолювали ці товариства. До прикладу, в с. Говилів Великий в 1906р. було засновано філію (читальню) товариства «Просвіта», яку очолював місцевий парох.

Дане дослідження актуальне і тим, що відображає розвиток парафій і і сільських громад в хронологічному порядку, від 1905р. до 1946р. Зважаючи на відсутність великої джерельної бази, про окремі парафії детальніша інформація поається з 1905р. і обривається після 1938р. Це зумовлено значною мірою через відсутність певної інформації в архівних джерелах (шематизмах), які періодично випускались, або не відображали ту чи іншу інформацію. А з «другим» приходом радянської влади та (пізніше) Другою світовою війною взагалі не випускались.

Врешті-решт, робота дозволяє дізнатись інформацію про священників, які виконували душпастирську працю в межах Гусятинського деканату і не тільки.

Об'єктом даного дослідження є громадська та релігійна діяльність греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії (далі – УГКЦ).

Предметом дослідження є історичний розвиток і трансформація організаційної структури, громадська та релігійна діяльність греко-католицького духовенства Гусятинського деканату в структурі Станиславівської єпархії УГКЦ у 1885–1946 роках.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1885–1946 роки. При цьому нижня хронологічна межа – це дата фактичного заснування деканату в період 1701–1706р., а верхня хронологічна рамка – це час насильної ліквідації структур УГКЦ під тиском радянського режиму. Щоправда, для комплексного розуміння специфіки становлення Гусятинського деканату автор звернувся до більш раннього періоду – з моменту інкорпорації Східної Галичини до складу Австрійської імперії Габсбургів, в якій сформувалась структура Галицької митрополії УГКЦ, до створення Станиславівської єпархії.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Гусятинського деканату Станиславівської єпархії Галицької митрополії УГКЦ, що в різні

історичні періоди частково відрізнявся за співвідношенням політичного й церковного адміністративно–територіальних поділів, включав різну чисельність парафій. Так, у 1772–1885 рр. парафії Гусятинського деканату входили до складу Львівської архієпархії УГКЦ, але вже з 1850 р., внаслідок умовного («провізоричного») поділу архієпархії на Львівську та Станіславівську, умовно відносились до Станіславівської єпархії. З часу фактичного створення Станіславівської єпархії УГКЦ парафії Гусятинського деканату увійшли до її організаційної структури та канонічної території в 1885р., а відтак майже в такому ж складі збереглися до насильної ліквідації УГКЦ радянським режимом.

Метою роботи є комплексне всебічне висвітлення громадської та релігійної діяльності греко-католицького духовенства, історичного розвитку структур Гусятинського деканату Станіславівської єпархії Галицької митрополії УГКЦ.

Завдання дослідження:

- дослідити процес історичного становлення та розвитку Гусятинського деканату в структурі Станіславівської єпархії за період 1885 - 1946 рр.;
- висвітлити організаційні зміни та стан деканату в період 1885-1846р.
- проаналізувати вклад духовенства деканату в громадську та релігійну діяльність в регіоні в період 1905-1946р.

Методологічні засади дослідження. В процесі наукової роботи використано наукові принципи об'єктивності та історизму, загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення та класифікації, конкретно–наукові методи – хронологічний, діахронний (періодизації), порівняльно–історичний, мікроісторичного аналізу, біографістики та усної історії.

Використання методологічного інструментарію дослідження:

- принцип об'єктивності реалізувався в пошуку й доборі різноманітних за походженням та інформаційним потенціалом історичних джерел, критичний аналіз яких допоміг з'ясувати та систематизувати основну інформацію, що дало змогу цілісно описати об'єкт дослідження (Гусятинський деканат Станіславівської єпархії 1885–1946 рр.);

- принцип історизму сприяв розгляду розвитку парафіяльної мережі та діяльності духовенства в структурі різних політичних режимів: Австро-Угорщини, Речі Посполитої, радянської та німецької влади;

- методи аналізу та синтезу
- методи індукції та дедукції
- метод систематизації
- метод узагальнення
- метод класифікації
- хронологічний
- діахронний метод (періодизації)
- порівняльно-історичний метод
- метод мікроісторичного аналізу
- метод біографістики

Окреслена сукупність методів сприяла всебічному та об'єктивному дослідженню історичного розвитку Гусятинського деканату за період з 1885 по 1946 рр.

Наукова новизна роботи полягає у спробі автора вперше комплексно дослідити, проаналізувати, систематизувати громадську та релігійну діяльність духовенства Гусятинського деканату в період від 1885 до 1946 рр.

Практичне значення роботи: даний матеріал може бути використаний на уроках історії рідного краю; для написання статей на релігієзнавчу тематику; а також на факультативах з історії. Зібраний матеріал може використовуватись для публікації краєзнавчих розвідок.

Апробацію частини результатів дослідження здійснено під час роботи звітних конференцій спеціалізованої кафедри.

Структура роботи: магістерська робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (126 позицій).

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ

1.1. Джерельна база дослідження

На наш погляд, уже сама назва магістерської праці – «Громадська та релігійна діяльність греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станіславівської Єпархії (1885–1946 рр.)» свідчить про вагомі елементи наукової новизни, бо йдеться про вузьку за науковими мірками тему.

Звісно, що історія розвитку УГКЦ тісно пов'язана з історією української самосвідомості та самобутності. Утім, переломним моментом в розвитку УГКЦ стає заснування Станіславівської єпархії. Це чудово описано, між іншим, в науковій дисертації відомого прикарпатського історика Руслана Делятинського «Станіславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.)» [91]. Саме створення нової єпархії, на нашу думку, дало поштовх до розвитку церковних установ та структур на місцевому рівні. До цих установ і відносився Гусятинський деканат.

Якщо вже в ХХІ ст. є чимало напрацювань про цю єпархію, серед яких варто згадати: «Становище та діяльність духовенства Станіславської єпархії УГКЦ в 1919–1920 рр.», «Від Станіславівської єпархії до Івано-Франківської митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2015)» вказаного нами вище автора Р.Делятинського [82] та ін., то наукових досліджень окремо про Гусятинський деканат по суті немає.

Дане дослідження актуальне і тим, що відображає розвиток парафій і і сільських громад в хронологічному порядку, від 1885 р. до 1946 р. У зв'язку з відсутністю великої джерельної бази, про окремі парафії інформація обривається після 1938р. Це обумовлено значною мірою через відсутність архівних джерел, які з «другим» приходом радянської влади та (пізніше) Другою світовою війною не випускались.

Як правило, роботи релігійно-церковного характеру містять в чомусь «типові» джерела: шематизми, пастирські листи та послання (хоча у нашій роботі таких майже нема), архівні документи (нерідко містяться у фондах відомих релігійних діячів), трапляються періодичні і неперіодичні видання, часом спогади чи мемуари. Не варто забувати також про опубліковані документи та матеріали. Саме останніх у нашій роботі є чимало.

Мусимо однак зазначити, що про Гусятинський деканат ГКЦ немає утвореного персонального фонду в жодному архіві (як правило такі фонди містяться у Центральному державному історичному архіві м. Львова). Але у цьому архіві немає потрібних нам джерел. У Державному архіві Івано-Франківської області, як правило, персональних фондів немає, але є інформація іншого роду і характеру. Наприклад, у фонді 504, описі 1, справі 4 зосереджується листування з окремими священиками з питання заміщення вакантної посади священника в селі Ключинці [1], у справі № 27 цього самого фонду міститься листування з парафією міста Гусятин про оренду церковної землі [2]. У тому самому фонді (справа № 30) міститься листування з окремими священиками про заміщення вакантної посади священника в селі Васильківці [3]. У справі № 79 трапляється листування з парафією села Говилів про благословення нової церкви [4]. Окрема мова про книгу обліку священиків Станиславівської єпархії, яка також зосереджується у ДАІФО у справі № 195а [5].

У нашому дослідженні помітне місце посідає метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. [7–10]. Ми свідомо виокремлюємо ці матеріали, бо їх найбільше у нашій роботі – п'ять документів. Ці документи містять цінну інформацію – багато нових прізвищ священників, які дуже рідко трапляються у новітніх сучасних дослідженнях [8–10]. Указані нами вище документи найбільш повно відбивають усю картину про духівництво: рік народження, початок священнодіяння, динаміку кар'єри священника, підвищення по посаді тощо. Йде мова про справи: 330 а, 330 б, 330 в, 330 г, 330 д [6–10]. Ще більше інформації схожого характеру зосереджується у справах 480 і 481 «Особові картки священників» [11,12].

Зовсім інший вид першоджерел міститься у ДАІФО у фонді Р-388, наприклад, «Матеріали про возз'єднання греко-католицької церкви з православною церквою по Станіславській області». Важливо, що інформація зібрана у фондах зосереджена за липень 1945–березень 1946 рр. тобто у час коли радянські спецслужби напрацьовували ідеї ліквідації Греко-католицької Церкви. Разом із тим там міститься багато пізнавального фактажу, корисної статистики, іншої вельми важливої інформації [13,14]. Окрема мова про справу «Уповноважений Ради в справах православної церкви при Раді Міністрів СРСР по Станіславській області (1944–1962 рр.» яка також зосереджується у ДАІФО у Ф.Р-389. Там зосереджена, зокрема, карта-схема дислокації благочиній Галичини станом на 15.11.1942 р. [14].

Але в цілому ці архівні справи представляють неабиякий інтерес передусім у пізнавальному плані, бо можуть зосереджувати: анкети підсудних (де містяться важливі персональні дані про особу, зокрема характерні дані про їх біографії, родину, професію, рід занять тощо). Велике значення має також словесний портрет особи. З іншого боку, не можна говорити про суб'єктивізм цього першоджерела, як це часто трапляється у інших першоджерелах. Тому ці джерела не є суб'єктивовані і дослідник на загал може сприймати їх «за правду» [12].

До речі, свідчення записав історик Руслан Делятинський, про якого ми говорили вище. Особливістю цих першоджерел є краща достовірність, аніж, наприклад, матеріалів кримінальної справи. З іншого боку, Р. Делятинський – відомий дослідник, який присвятив дослідженню УГКЦ декілька книг і чимало статей. Між тим, ці свідчення є неоціненними і значно доповнюють джерельну базу нашого дослідження.

Окрема мова про шематизми як першоджерело. Шематизм – це окремий вид джерела релігійно-церковного характеру, який зосереджує важливу статистичну інформацію про священників, парафії, церкви, інші храмові споруди, церковні землі тощо. Особливістю цих першоджерел є їхня точність та фактологічна наповненість. Ми у своїй роботі коротко проаналізували шематизми «австрійської» доби і «польської». Серед австрійської можемо виділити:

«Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської» за 1882, 1883, 1886, 1887 рр. [16–62]. Особливістю цих шематизмів є мова – язичіє, яке непідготовленому читачеві складно читати. Уже у час першої світової війни вийшов друком «Шематизм всього кліру греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії», який був підготовлений уже українською мовою [20]. Нашу увагу привернули також шематизми «польської» доби – за 1924, 1938 р. та інші роки. Окрема річ про шематизм доби національної державності – «Шематизм Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви станом на 10 листопада 1995 року Божого». Цю річ було надруковано за дорученням ординарія Івано-Франківського Кир Софрона Дмитерка ЧСВВ, а редагування здійснив відомий священник на Прикарпатті – отець Ігор Пелехатий [59]. Мусимо виділити також «Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ за 2009 р.», який упорядкував митрофорний протоієрей Іван Шевчук, що тоді обіймав посаду віце-канцлера Івано-Франківської єпархії [60].

Окрема мова про таке історичне джерело, як пастирські послання єпископату Греко-католицької Церкви. Це джерело офіційного характеру з високим рівнем вірогідності, через яке церковні органи влади оприлюднювали свої важливі рішення. Чимало таких послань знаходиться в Національній бібліотеці імені Василя Стефаника, бібліотеці імені Михайла Драгоманова, а деякі – в бібліотеці приватного навчального закладу Академії Івана Золотоустого, що у Івано-Франківську. Ми не будемо аналізувати це першоджерело, позаяк у нашій роботі не було покликів на нього.

Мусимо відзначити також періодичні видання як першоджерела. Це також дуже достовірні першоджерела, які мають доволі високий ступінь інформативності, хоча і мають часто суб'єктивований характер.

Варто виділити такі першоджерела, як спомини та мемуари. Також можна вести мову про певну суб'єктивізованість цих свідчень, адже ці документи надають конкретні люди, які подекуди можуть помилятися, інформувати з неточностями, додавати щось від себе тощо. Тому вартує це пам'ятати при аналізі

першоджерел такого характеру. Можемо у цьому контексті виділити працю «Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики» [107].

Слід безумовно відзначити також такий вид першоджерел як опубліковані документи. Вони, на наш погляд, мають найменшу цінність серед усіх історичних пам'яток, бо вже, власне, є опублікованими і доступними для широкого читачтва. Хочеться у цьому ряді згадати такі твори як «Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944)» авторства відомого священника та історика Д.Блажейовського [63,64,65] та «Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938)». Можна відзначити також працю відомого історика та священника Б.Боцюрка «Українська Греко-Католицька Церква та Радянська держава (1939–1950)», яку переклав з англійської Н. Кочан, а редакцію здійснив львівський історик Олег Турій [66]. У 1993 р. у Львові вишла друком ще одна праця цього автора – «Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946–1989)». Автор вирішив оприлюднити цю статтю у Збірнику статей з церковної історії «Ковчег». Редакторами цієї книги виступив відомий український історик Ярослав Грицак та священнослужитель Борис Гудзяк а упорядниками львівські історики: Л. Гентош, Т. Романюк та вказаний нами вище О. Турій [67].

Таким чином, бачимо, що джерельну базу роботи можна вважати доволі представницькою. Досить багато архівних першоджерел, що значно збагачує корпус первинних документів. Плюс цього першоджерела – високий ступінь об'єктивності, бо свідчення йшли від органів державної влади. Адаже часто буває, що деякі першоджерела «вибивалися» слідчими та іншими представниками радянських спецслужб. Суб'єктивність має місце хіба що серед спогадів та мемуарної літератури, які попри те досить добре характеризують епоху. Польові матеріали, які також наявні серед джерел, мають поодинокий характер, а тому вирішального значення не мають. Також фрагментарну і навіть дотичну основу має інформація, яка міститься в періодичних виданнях та опублікованих

документах. Можна відмітити також великий корпус опублікованих документів, які мають значний ресурс інформативності.

1.2 Історіографія проблеми:

Історіографічні пам'ятки вартує, на наш погляд, структурувати наступним чином: монографії, брошури, статті, узагальнюючі праці та енциклопедичні праці.

Щодо монографій, то одразу зауважимо, що наукових книг, які би безпосередньо розкривали тему, відсутні. Виокремимо передусім вагомі праці (і монографії, і наукові статті) івано-франківського історика Церкви Руслана Делятинського. Хочемо виділити праці цього автора: «Відновлення та реорганізація структури Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви (1989–1993)», що вийшла друком у Науковому віснику Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир», який був присвячений 150-річчю від дня народження митрополита Андрея Шептицького [83]. Виокремлюємо також його статтю «До питання про діяльність греко-католицького духовенства Станиславівської єпархії напередодні і в час Листопадової революції 1918 року в Східній Галичині: основні уроки», яка вийшла друком у Наукових записках Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, серії «Історія» у далекому 2007 р. [84]. Окрема мова про статтю Р.Делятинського «До питання про розвиток адміністративно-канонічної структури УГКЦ: традиції Галицької митрополії (1807–2005 рр.)», що «побачила світ» у матеріалах п'ятої міжнародної наукової конференції «Україна – Ватикан: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи», що була проведена у м.Галич, 26–28 травня 2011 р. [85]. У ще одній своїй статті Руслан Делятинський висвітлив долі греко-католицьких священників Коломийського деканату Станиславівської єпархії до і після Львівського псевдособору 1946 р. [86].

Крім вказаних вище статей Делятинський Р.І. є автором таких статей: «Особливості відновлення та розвитку організаційної структури Станіславівської єпархії у 1919–1925 рр» [87]; «Особливості розвитку Станіславівської єпархії УГКЦ на початку Другої світової війни (1939 – 1941 роки)» [88]. Остання вийшла друком у збірнику матеріалів «Україна соборна: Збірник наукових статей» [89]. У статті «Особливості суспільно-політичної діяльності греко-католицького духовенства Станіславівської єпархії в контексті політики “доконаних фактів” польської адміністрації в Східній Галичині у 1921 р.» Р.Делятинський розкрив цікаві деталі діяльності гусятинського духовенства Станіславівської єпархії у цей період.

У деяких своїх статтях Р.Делятинський зосередився на регулюванні правового статусу Греко-католицької Церкви в контексті подій радянсько-польської війни у 1920–1921 рр. (на прикладі Станіславівської єпархії) [90]; висвітлив становлення і розвиток Станіславівської греко-католицької духовної семінарії упродовж 1907–1918 рр. [91]. Семінарійну тему вчений розвинув у своїй наступній статті «Станіславівська духовна семінарія у 1918–1925 роках: етапи повоєнного відновлення та її роль у формуванні духовенства нового типу» [92]. Окрему роль Делятинський Р. присвятив становищу та діяльності духовенства Станіславівської єпархії УГКЦ в 1919–1920 рр. [93]; участі греко-католицького духовенства Станіславівської єпархії у формуванні української адміністрації (липень – серпень 1941 р.) [94]. Плідна діяльність вченого вилилася у захищену ним у 2017 р. дисертацію «Станіславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.)» [95].

Низку своїх праць Руслан Делятинський написав у співавторстві з іншим істориком Церкви з Івано-Франківська – Олегом Єгрешієм [98]. Увагу привертають короткі статті енциклопедичного характеру, присвячені маловідомим отцям УГКЦ [98;99;101;104;105]. Дуже позитивне враження справляє колективна стаття Р.Делятинського написана ним у співавторстві з Єгпешійем О.І. і відомою краєзнавчою Любою Соловкою «Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»: до 70-х роковин Львівського псевдо-собору 1946 р.

(стаття має понад сорок сторінок). Ця стаття надрукована у Науковому віснику Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир» і була присвячена 70-м роковинам Львівського псевдособору [102]. У іншій своїй статті Руслан Делятинський залучив до співавторства історикиню Любов Сливку. Стаття має назву «До питання про шляхетське походження окремих священичих родів (на прикладі Станиславівської єпархії УГКЦ)» [103].

Хочемо також назвати історикиню Іванну Гавриш, яка спеціалізувалася на вивченні підпільного греко-католицького духівництва, у тому числі із Гусятинщини. Можна назвати такі її праці: «Греко-католицьке релігійне підпілля Станиславівщини (середина 40-х–50-ті рр. ХХ ст.)», що вийшла друком у Наукових записках Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» [73]; «Особливості підпільної діяльності духовенства і вірних УГКЦ на теренах Станиславівської єпархії у 40-60-ті роки ХХ століття» [74]; «Релігійно-політичні процеси на теренах Станиславівської єпархії УГКЦ напередодні та під час проведення Львівського собору». Ця стаття вийшла друком у науковому віснику «Гілея» [75]. Звісно, що доробки авторки вилилися у захищену нею дисертацію – «Станиславівська єпархія Української греко-католицької церкви у період підпілля (1946–1989 рр.)» [76].

Варто також, продовжуючи тему підпільної Церкви, назвати відому львівську історикиню Світлану Гуркіну та її «Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архиєпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичности», яка вийшла друком у відомому виданні «Україна Модерна» [82].

Інша відома львівська історикиня Наталя Колб у 2015 р. написала відому монографію «З Богом за Церкву і Вітчизну: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття». Ця книга стала подією в історіографії греко-католицького духівництва [109].

Мусимо згадати також викладачку Академії Івана Золотоустого Сестру Андрею (Маслій О.) і її праці: «Діяльність Згромадження сестер-мироносиць у 1914–1946 рр» [112], «Жіноче чернецтво Галичини в умовах ліквідації

Української Греко-Католицької Церкви та сталінських репресій (друга половина 1940-х – початок 1950-х рр.)» [113]; «Жіночі чернечі спільноти Греко-Католицької Церкви в українському національному русі Галичини в 1940–1950-х рр. [114]. Остання вийшла друком у всеукраїнському науковому і культурно-просвітньому краєзнавчому часописі «Галичина».

Звісно, вартує назвати відомого українського історика Пилипіва Ігоря і його деякі праці, написані ним у співавторстві з Р.Делятинським: «Організаційна структура та соціальна діяльність духовенства Станиславівської єпархії в період німецької окупації» [116] і «Особливості розвитку організаційно-територіальної структури Станиславівської єпархії ГКЦ в Другій Речі Посполитій (1919–1925 рр.)» [117].

Відомий львівський історик Церкви Ігор Скочиляс написав книгу «Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія» у двох томах. У книзі він подав деякі протоколи генеральних візитацій [120]. Дослідниця Сурмач О.І. написала книги «Греко-католицька церква в період німецького окупаційного режиму в Україні (1941–1944 рр.)» і «Структурна реорганізація УГКЦ в роки німецької окупації» [121;122].

Визнаємо, що деякі праці не є, власне, науковими і не претендують на статус монографій – це радше краєзнавчі видання. Але це добротні видання, де міститься дуже багато інформативних даних про духовних осіб греко-католицького сповідання, які у радянську тоталітарну пору зазнавали переслідування з боку радянських правоохоронних органів. У такому ключі написані також деякі інші видання і зі зрозумілих причин автори не володіли тим енциклопедичним і фактографічним матеріалом, як інші. Тому інформативно деякі книги можуть виглядати дещо слабше, але це не применшує її ваги, оскільки поява друком багатьох видань на початку «нульових» стала важливою подією в історії УГКЦ ХХ століття взагалі.

Хоча ми у своєму дослідженні опиралися значною мірою саме на наукову продукцію та намагалися «по крупинках» зібати інформацію. Бачимо, що нині

практично відсутні праці наукового характеру, які би зображали діяльність гусятинського греко-католицького духівництва. Можна виділити хіба що напрацювання івано-франківського історика Церкви Руслана Делятинського. Автор не ставив собі за мету спеціально дослідити духовенство Гусятинського деканату, а торкався його діяльності у контексті вивчення діяльності духовенства Станиславівської єпархії. Існують також короткі праці, які можна назвати краєзнавчими або навіть публіцистичними, але тим не менш вони проливають світло на окремі віхи життєдіяльності духовенства Гусятинського деканату ГКЦ.

РОЗДІЛ 2. УТВОРЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ В СТРУКТУРІ ГАЛИЦЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ.

2.1. Особливості становлення і розвитку організаційної структури Гусятинського деканату в складі Львівської унійної єпархії (1701–1885 рр.)

Львівська єпархія розпочала свою історію з 1539 року, адже тоді вона була заснована перенесенням осідку єпископа з Галича до Львова. Вже 24 лютого 1807 року єпархія увійшла до складу відновленої Галицько-Львівської митрополії, отримавши статус архієпархії. Протягом XVIII століття в єпархії відбулося багато змін і реорганізацій. Через величезну територію (приблизно 850 кв. км.) і значну кількість парафіян (приблизно 700 тис. віруючих), єпархія була умовно поділена на три частини [77]. Львівська частина вміщувала теперішню частину Львівської області, території Тернопільської, Волинської та Івано-Франківської областей. Галицька частина охоплювала переважно територію сучасної Івано-Франківської області, а також невеликі ділянки Закарпатської, Чернівецької та Тернопільської областей. Частину Тернопільської та Чернівецької областей і практично всю Хмельницьку та Вінницьку області, а також інші території що включали південні й центральні регіони України, було включено до Кам'янець-Подільської частини [77]. Для єпископів такі умови були надзвичайно складними. Зокрема, через важкість управління єпархією та здійснення візитацій на парафіях через значні територіальні розмежування та труднощі спілкування між владою єпископа та духовенством.

Саме в таких обставинах у XVIII столітті виник Гусятинський деканат, який був організований у складі Кам'янець-Подільської частини Львівської дієцезії за участі тодішнього єпископа Йосифа Шумлянського (1667-1708). Варто зазначити, що завдяки його підтримці у 1700 році Львівська єпархія прийняла унію та відновила єдність з Католицькою Церквою [77]. Приєднання до Унійної Церкви

дійсно відіграло важливу роль у реорганізації єпархії, надаючи їй нові можливості та стимулюючи розвиток.

Аналізуючи наявні джерельні дані щодо заснування Гусятинського деканату, можна стверджувати, що точна дата його заснування невідома. Отець Василь Говера у своїй праці «Організаційний устрій Львівської єпархії XVIII ст. (1700 – 1772)» подає таблиці, згідно з якими у 1701 р. деканатів, у тому числі й Гусятинського, як структурних одиниць, у Кам'янці-Подільському ще не існувало. З цього можна зробити висновок, що сам деканат виник у період між 1701 і 1706 роками [77].

Потреба у створенні нового деканату виникла внаслідок збільшення кількості вірних, заснування нових церковних громад і парафій, що вимагало кращої організації душпастирської діяльності священників і добробуту вірних.

Рішення заснувати нове протопресвітерство в місті Гусятині можна вважати географічно виправданим, оскільки навколо нього було достатньо сіл і парафій, які можна було б організувати у відповідну структуру. Це також дало змогу централізувати церковну владу в регіоні через значні відстані до Львівської митрополії.

Історик А. Петрушевич у своїй праці «Сводная галицко-русская летопись» вказує, що Гусятинський деканат охоплював територію, яка становила межу двох державних округів — Подільського воєводства та Галицької землі. Він також зазначає, що в період з 1701 по 1708 рік до Гусятинського деканату належало вже 30 парафій. Вже в 1706 році до деканату було приєднано село Крогулець. На початку 1730-х років деканат нараховував 22 парафії, розташовані в межах Подільського воєводства [77].

Збереглися списки парафій та кількість церков станом на 1730 р. на території на захід від р. Збруч:

Зокрема, у місті, від якого походить назва Гусятинського деканату (сучасне селище міського типу Гусятин Чортківського району Тернопільської області), діяло чотири церкви. Церква Святих Косми і Дам'яна збудована у 1727 році, там служив отець Михайло Мокрицький. Згідно даних, церква Преображення

Господнього не має точної дати заснування, але священиком у ній був отець Ян Лукашевич. Щодо костелу Успіння Пресвятої Богородиці, то також невідома дата побудови, але вказано, що храм старовинний, священичі обов'язки виконував отець Теодор Залуцький. Остання церква Св. Юра була збудована у 1729 році, тут здійснював служіння отець Матей Давидович [77].

- У селі Кривеньке відомі дві церкви, але є відомості лише про одну з них – церкву Святого Дмитра, збудовану в 1710 році, де служив отець Дмитро Верчацький.

- У селі Сидорів є дві церкви: Різдва Пресвятої Богородиці, збудована в 1719 році, священиком тут був отець Михайло Семелитко; костел Успіння Пресвятої Богородиці, збудований у 1718 році, і в ньому служив отець Роман Корзеліцький.

- У селі Суходол (або Суходіл) є церква Святого Дмитра, збудована у 1700 році, в якій був священником Ян (Іван) Скринський.

- У селі Товстенке була церква Пресвятої Трійці, збудована у 1718 році, священником служив отець Михайло Зірочка (або Сірочка).

- У селі Шидлівці була церква Святого Миколая, збудована у 1728 році, священником тут був отець Степан Нагорський.

- У 1702 році в селі Зелена була закладена церква Святого Апостола Іоанна (апостола), але ім'я священника, який там служив, невідоме [77].

Представлені нижче парафії розташовувалися на схід від річки Збруч:

- У селі Бережанка існувала церква Установи Чесного Хреста Господнього, збудована у 1720 році, парохом був отець Степан Злонкович.

- У селі Хропотова стояла церква Різдва Пресвятої Богородиці, збудована у 1716 році, де служив отець Миколай Людкевич.

- У селі Чемерівці була церква собору Пресвятої Богородиці, збудована в 1710 році, парохом отець Тимофій (прізвище не вказано).

- У селі Демківці була церква Св. Архангела Михаїла, точна дата її заснування невідома, але зазначається, що церква старовинна, а священником тут був отець Еліяз (прізвище не вказано).

- У селі Голенище була церква Св. Івана (апостола), дата її побудови невідома, як і ім'я та прізвище священника, але є запис, що парох помер у 1714 році.

- У селі Криків існувала церква Св. Архистратига Михаїла, збудована у 1729 році, де священником був отець Ян (Іван) Гладишевич.

- У селі Кугаївці була церква Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, дата її побудови невідома, але зазначалося, що церква старовинна, а священником тут був отець Яким Поглодович.

- У селі Кузьміні була церква Св. Архистратига Михаїла, збудована у 1718 році, в якій служив отець Степан Левицький.

- В селі Ольхівці була церква Покрови Пресвятої Богородиці, збудована протягом 1724-1730 рр., священником був отець Євстафій Єзеранський.

- У селі Свершківці стояла церква Покрови Пресвятої Богородиці, зведена в 1712 році, парохом якої був отець Кондрат Сосновський.

- У селі Вахнівці була церква Покрови Пресвятої Богородиці, збудована в 1718 році, священник Яків Радкович [77].

В 1710 р. Гусятинський деканат мав 17 парафій. Цей деканат був одним із перших дев'яти, створених у складі Кам'янець-Подільської секції Львівської дієцезії. На жаль, кількість парафій цього деканату в 1721 році невідома. Проте є відомості, що деканат діяв у 1715 та 1719 роках [77].

Враховуючи короткі періоди між відомими даними та брак інформації, можна припустити, що Гусятинський деканат, ймовірно, існував у цей період без змін. Створення чи перетворення деканату – процес тривалий, і на той час Гусятин вважався перспективним місцем для такого об'єднання, оскільки тут було достатньо вірних. Це говорить про те, що скасування деканату було б малоймовірним кроком.

До сіл, в яких знаходилися парафії Гусятинського деканату і які географічно розташовувалися на північний захід від міста Гусятин, належать: Чабарівка, Дубківці, Городниця, Личківці, Нижбірок, Вільхivecь Малий, Постолівка,

Раштівці, Самолуски, Сорока, Трибухівці, с. Васильківці, та Зіньківці. На жаль, інформація про них відсутня [77].

У Галицькій частині деканату з'явилося кілька нових парафій: Ярмольчик, Юрківці, Кутківці, Теремківці, Вишнівчик, Завадівка та Вівся. Проте у 1730 році Вівся та Кутківці переходять до Сатанівського деканату, а Вишнівчик увійшов до Смотрицького. У 1760 році Крогулець приєднався до Ягільницького деканату, як і парафія в Товстенському. Парафія у Вахнівцях була виключена зі складу Гусятинського деканату, але немає достовірних відомостей, до якого деканату вона була приєднана. У 1760 році ці парафії, разом з іншими 22, були виключені [77].

Західна частина деканату займала близько 10 км² з містом Гусятин на півночі. Крайня південна парафія знаходилась у селі Зелена, а найзахідніша – у Товстенському. У східній частині деканату парафії розташовувалися між річками Збруч і Жванчик. З півночі на південь деканат простягався приблизно на 20 км, а із заходу на схід – близько 15 км [78].

На той час Гусятинський деканат межував на півночі з Гримайлівським і Сатанівським, на сході – зі Смотрицьким і Городоцьким, а на заході – з Ягільницьким, Янівським і Теробовлянським. На півдні її межі доходили до Смотрицького і Скальського деканатів.

У 1747 році в Гусятинському деканаті було 37 парафій, а в 1748 році — 36, в 1749 році — знову 37. Наступного року кількість зросла до 40 парафій. Протягом 1751-1752 років у деканаті було 39 парафій. У 1753 р. - 40 парафій, а в 1754-1755 рр. - знову 39. Ці дані свідчать про те, що Гусятинський деканат часто зазнавав реорганізацій: до нього додавалися нові парафії, а деякі парафії приєднувалися до сусідніх деканатів [77].

За інформацією Центрального державного історичного архіву України у Львові (ЦДІА), в 1760 р. Гусятинський деканат налічував 39 парафій. У 1775 р. Гусятинський деканат налічував всього 23 парафії. Цьому є логічне пояснення, адже у той період деканат не обмежувався кордонами «по Збручі». Після III поділу Речі Посполитої частина, а саме 17 парафій Гусятинського деканату,

опинилася під контролем Російської імперії. Але досі не досліджено, які процеси там відбувалися, як діяла церковна структура за російської влади. Російське керівництво не терпіло Унійної Церкви, і вже 1839 році ця Церква була офіційно ліквідована на Полоцькому соборі.

Після 1775 р. збереглися дані, з яких можна зробити висновки про кількість парафій Гусятинського деканату. Кількість парафій через певний час після Поділу Речі Посполитої залишилася незмінною – 23 у цій структурі [78].

Так, згідно з архівними матеріалами, виявлено зменшення кількості деканатів Кам'янець-Подільської єпархії. Якщо в 1760 році було зареєстровано 12 деканатів, то в 1775 році залишилося сім, і всі вони знаходилися на території Австрійської імперії.

Звичайно, до 1775 р. межі деканату постійно змінювались, але після Третього поділу Речі Посполитої парафіяльна мережа та географічні межі Гусятинського деканату дещо стабілізувались. Проте певні процеси все ж відбувались до 1946р., (це ми зможемо побачити згодом). В період від 1730 до 1760 року в Гусятинському деканаті було створено чотири нові парафії, але відсутні конкретні деталі про ці парафії, їхні місця розташування чи назви, на жаль, залишаються невідомими через відсутність документів чи відомостей [110].

У 1775 році до складу деканату входило 23 парафії, зокрема це: Чабарівка, Дубківці, Городниця, Гусятин, Кривенка, Личківка, Нижбірок, Ольхivecь, Постолівка, Раштівка, Самолусківка, Сидорів, Сорока, Суходол, Шидлівка, Трибухівка, Васильківка, Зелена. Усі інші парафії були створені між 1760 і 1775 роками або увійшли до складу інших деканатів [77].

У 1875 р. загальна кількість вірних у деканаті досягла майже 36 тис. осіб. У 1886 році Гусятинський деканат мав 29 парафій, серед яких Чабарівка, Городниця, Гусятин, Нижбірок, Постолівка, Самолусківці, Сидорів, Суходол, Шидлівці, Трибухівці, Васильківці. До цього списку були включені парафії, які належали до деканату з 1760 року [63].

Гусятинський деканат виник між 1701 і 1708 роками і разом з дев'ятьма іншими деканатами став частиною Кам'янець-Подільської частини Львівської

єпархії. Протягом XVIII століття територія деканату була динамічною, змінюючись через створення нових парафій або перегляд структури деканату. Ці зміни тривали до початку XIX століття. Після Третього поділу Речі Посполитої частина парафій деканату опинилась на території Російської імперії, кордон між двома імперіями фактично ділив навпіл Гусятинський деканат.

У першій половині XIX століття форма Гусятинського деканату залишалася практично незмінною зовнішньо, і зміни стосувалися в основному внутрішньої структури. Незважаючи на всі ці внутрішні зміни та політичні реорганізації, деканат продовжував функціонувати, а кількість вірних постійно зростала. Після створення Станіславівської єпархії Гусятинський деканат був включений до її структури.

2.2 Релігійна та громадська діяльність духовенства Гусятинського деканату в складі Станіславівської єпархії (1885–1925 рр.)

Кінець XVIII століття став часом важливих трансформацій у геополітичному плані, зокрема, в контексті реформування Речі Посполитої та сусідніх імперій. Внаслідок Першого поділу Речі Посполитої у 1772 році західноукраїнські території потрапили під владу Австрійської імперії, пізніше відомої як Австро-Угорщина, яку очолила династія Габсбургів. Австрія, як імперія, не завжди зважала на потреби регіону, орієнтуючись на власні соціальні та релігійні інтереси. Проте певні позитивні реформи були спрямовані на Унійну Церкву, зокрема, перейменування її в 1774 р. на Греко-Католицьку Церкву, зрівняння прав з іншими конфесіями, можливість створювати навчальні заклади, відкривати семінарії та ін.

Крім того, до остаточного затвердження відновлення Галицької митрополії було кілька спроб заснувати ще одну адміністративну одиницю. Наприклад, у 1790 р. постало питання про створення Станіславівської єпархії. З ініціативою щодо цього виступили греко-католицькі єпископи Максим Рилло та Петро Білянський. Вони звернулися до цісаря Леопольда III з проханням затвердити

створення Галицької митрополії у Львові та створення ще однієї єпархії. Для цього навіть була направлена делегація на чолі з генеральними вікаріями, але ця ініціатива не знайшла підтримки [93].

Єпископ, пізніше митрополит, Антін Ангелович намагався зробити цю спробу вдруге. Він запропонував створити ще одну єпархію. У вересні 1806 р. царю було передано меморіал, у якому зазначалося, що ця єпархія має бути розташована в околицях Буковини з центром у Городенці або Снятині. Планувалося, що нова єпархія охопить і Гусятинський деканат. Згоду на це владику Антін Ангелович отримав 30 вересня 1807 р. Однак через поразку Австро-Угорщини у війні з французьким імператором Наполеоном та військові події в країні цей проєкт залишився лише на папері [10]. За іншою версією, відповіді на цей запит не надійшло, або зміст відповіді залишився невідомим [71].

24 лютого 1807 року єпископ Антін Ангелович став митрополитом Галицьким з осідком у м. Львові. До складу цієї митрополії входили Львівська, Перемишльська і Холмська єпархії. Навіть після утворення митрополії та її поділу на три єпархії залишилися проблеми з адміністративним апаратом. Відстань від Львова до Станиславова чи Гусятина залишалася значною, як і розмір Львівської єпархії. Проте відновлення Галицької митрополії у 1807 р. сприяло розвитку греко-католицької церкви на західноукраїнських землях. Територія Львівської єпархії була поділена між двома іншими, збільшилася кількість єпископів, які могли проводити візитації та духовно опікуватися своїми парафіями.

Митрополит вирізнявся як ревний душпастир, завжди обираючи правильні кроки. Під час наполеонівських воєн він відмовився підтримати імператора Наполеона та польську армію, що призвело до його ув'язнення в 1809 р. Проте в тому ж році, після відступу польської армії, він був звільнений [71]. Це рішення сприяло отриманню українцями більшого представництва та прав у сеймі, зокрема, збільшення кількості їхніх мандатів.

Необхідність створення нової єпархії в південно-східній Галичині загострилася після окупації Холмщини Російською імперією. Це призвело до залишення лише двох єпархій у Галицькій митрополії, оскільки Холмська єпархія

у 1830 р. була передана під управління Апостольського Престолу через важкий стан справ на окупованих територіях. Отець Афанасій Великий зазначав: «з чисто адміністративних міркувань і для забезпечення душпастирського служіння необхідно було створити одну або кілька єпархій» [72].

Отець-декан Михайло Малиновський у своїй доповіді префекту Ватиканської бібліотеки Августину Тайнеру в 1842 р. наголошував на необхідності створення нових дієцезій у Східній Галичині. Зокрема, у Тернополі та Станіславові, щоб охопити «найсхідніші райони Галичини».

Згідно з наявними джерельними даними, в період 1832-1836 рр. у Галицькій митрополії склалася критична ситуація. На території всієї Австро-Угорської імперії було близько 3,6 млн. вірних Греко-Католицької Церкви, але духовним проводом цієї кількості людей було лише 9 єпископів. Для порівняння, на 3 мільйони православних припадало 19 єпископів. На території Галичини з її 2,5 мільйонами вірних було лише два греко-католицькі єпископи, тоді як на Закарпатті з її 1,5 мільйонами греко-католиків діяло сім єпископів [93].

Після «Весни народів» в Австро-Угорській імперії відбулися суттєві зміни в державній політиці, які дали можливість греко-католицькому духовенству взяти на себе роль «провідників народу». Слов'янський з'їзд, що відбувся, вимагав рівних прав для всіх конфесій та їх обрядів. У 1849 році Головна руська рада прийняла постанову про створення третьої єпархії з центром у місті Станіславові. Однак спроби направити делегацію до австрійського імператора з цього питання не увінчалися успіхом.

Але хоч усі попередні спроби створити нову єпархію закінчилися невдачею, це важливий сигнал уряду від духовенства та вірних ГКЦ про їхні бажання та потреби. Тому 18 березня 1850 року митрополит Михайло Левицький та єпископ Перемиський Григорій Яхимович знову звернулися з проханням про створення нової єпархії ГКЦ.

У петиції наводилося кілька основних аргументів, які обґрунтовували необхідність і доцільність створення нової єпархії:

1. Величезна територія дієцезії: загальна площа єпархії становила 850 км², що ускладнювало проведення візитацій на парафіях і деканатах, особливо в прикордонних районах, таких як Скалатський, Гусятинський та ін.

2. Затримки в роботі консисторії: неможливість своєчасного вирішення справ, що накопичилися в консисторії, що виникали через велику кількість питань та обмеженість часу на їх розгляд.

3. Обмеження у скликанні Синоду та інших заходів: неможливість проведення єпархіального Синоду та інших необхідних заходів через обмеженість часу та ресурсів.

Ці аргументи підкреслювали необхідність реорганізації для ефективнішого управління та забезпечення духовних потреб вірян [72]. Створенням нової єпархії залишалось тільки питанням часу і фінансування.

Тож значною подією для церковного життя стало створення 26 березня 1885 року нового католицького єпископату в Станиславові. Так утворилася єпархія, до якої входило 20 деканатів, у тому числі й Гусятинський. Першим єпископом Станіславівської єпархії став о-доктор Юліан Пелеш. Ця новостворена єпархія охоплювала території Станіславівського, Чортківського, Гусятинського, Коломийського та Буковинського повітів. За даними того часу, ця єпархія мала близько 745 тисяч вірних, 436 парафій і 524 священники. Це створило новий осередок духовного життя з великою кількістю віруючих і парафій, що потребувало уваги та дбайливого господарювання [23].

Особливе ставлення Апостольської Столиці та Відня до кандидатури о. Юліана Пелеша на посаду станіславівського єпископа віддзеркалювали його високий авторитет і здібності. Пелеш мав вражаючий академічний та адміністративний досвід ректора семінарії у Відні. Його тісні стосунки з імператорським двором і освіта дали йому певну перевагу в очах Апостольського Престолу та Відня.

Такий вибір на посаду єпископа міг би бути важливим зі стратегічної точки зору – мати на цій посаді людину з глибокими зв'язками та розумінням

державних структур, що сприяло більш гармонійним відносинам між церквою та владою.

Внаслідок створення Станіславівської єпархії мало місце зміцнення греко-католицької церкви на прикордонних територіях, суміжних з російською православною церквою. Скальський, Тернопільський, Гусятинський та інші деканати відчували певний вплив Російської Православної Церкви на священників і парафіян ГКЦ. Поширювалися москвофільські тенденції, створювалися осередки москвофільської організації імені М. Качковського та ін.

Створення нової єпархії та надання важливої посади о. Юліану Пелешу стало в якійсь мірі одним із кроків у відповідь на тенденції посилення позицій РПЦ і запобігання можливому його впливу на прикордонні деканати [93].

На підставі аналізу матеріалів першого «Шематизма всього духовенства Греко-Католицької Єпархії Станіславівської на рік Божий 1886» можна зробити висновок, що особи деканів і віце-деканів Гусятинського деканату залишалися постійними протягом тривалого часу. В шематизмі інформація про Гусятинський деканат подається в алфавітному порядку, а саме під номером 6 [23].

Ця стабільність у складі деканату може свідчити про довготривалу працю та лояльність осіб, які обіймали ці посади, або про стабільність в управлінні та діяльності цієї єпархіальної одиниці. Така наполегливість може свідчити про впевненість і довіру до їх діяльності та лідерства, а саме: отець Григорій Олесницький, шамбелян Його святості Папи, виконував обов'язки декана з 1886 по 1896 р. Віце-деканами були отець Іван Барвінський та отець Яків Гудикт, які активно брали участь у раді повіту. Отець Василій Богонос виконував обов'язки комісара в шкільних справах та був членом окружної шкільної ради. Ці особи відзначалися в своїй діяльності та мали вагомий вплив на розвиток деканату та повіту [23].

У 1886 році до складу деканату входили низка материнських парафій, зокрема: Васильківці, Гадинківці, Говилів Великий, Городниця, Гусятин, Іванівка, Ключинці, Копичинці, Коцюбинці, Крогулець, Мшанець, Нижбірок Новий, Оришківці, Перемилів, Постолівка, Самолуски, Сидорів, Суходол, Сухостав,

Товстенке, Трибухівці, Тудорів, Увисла, Хоростків, Целіїв, Чабарівка, Шидлівці, Яблунів, а також численні дочірні парафії, серед яких: Швайківці, Говилів Малий, Синьківці, Ольхівчик, Теклівка, Котівка, Жабинці, Нижньбірок Старий, , Гриньківці, Карашинці, Верхівці, Пробіжна Нова, Пробіжна Стара, Раківкут, Личківці, Майдан, Мишківці, Мазурівка, Зелена. Всього налічувалося 29 материнських парафій, а разом із дочірніми церквами - 45 парафій. Також була одна експозитура у селі Хлопівка [23].

У 1890 р., згідно з даними «Шематизму всього духовенства Станиславівської греко-католицької єпархії», деканом був о. Григорій Олесницький. Проте відомі зміни серед віце-деканів: о. Іван Барвінський став заступником декана з 1890р. і залишався уповноваженим з сервітутів. Залишався віцедеканом і о. Яків Гудикт, комісар у справах шкіл о. Василій Богонось [27].

Згідно з матеріалами 1891 р. декан залишається незмінним, але відбуваються зміни щодо продеканів. Був призначений першим заступником декана Йосиф Левицький, який служив у с. Сидорів. Другим стає о. Володимир Козьоровський, парох с. Городниця. Проте уповноваженим у шкільних справах залишається о. Василій Богонось [28]. В 1894 році до складу віце-деканів увійшов отець Василій Турула, який був парохом села Увисла [31]. У 1896 році замість отця Василя Турули віце-деканом призначено отця Теодора Турулу [33].

Згідно з «Шематизмом всього духовенства Станиславівської греко-католицької єпархії на рік Божий 1899», посада декана залишилася вакантною, а обов'язки декана тимчасово виконував о. Йосиф Левицький, парох в селі Сидорові, який був крилошанським і делегатом Ординаріату. Відбулися зміни серед віце-деканів: першим віце-деканом став о. Даниїл Бахталовський, другим – о. Теодор Турула, парох у с. Увисла. Новим уповноваженим у справах школи став Микола Теодорович, який був парохом у с. Трибухівці [36].

З початку 1901 р. о. Даниїл Бахталовський, який був парохом у селі Яблунів, продовжував бути заступником декана. Віце-деканів о. Теодор Турула та о. Микола Теодорович не змінили. До 1901 р. уповноваженим в шкільних справах

був о. Іван Барвінський, однак з 1901 р. відомостей про комісара в цьому деканаті немає [38].

В 1903 р. Гусятинський деканат що мав трьох уповноважених у шкільних справах: о. Микола Теодорович, о. Ісидор Киселевський та о. Іван Ульванський [40]. У 1904 році офіційним деканом Гусятинського деканату став о. Даниїл Бахталовський. Також у той час у деканаті була створена посада катехита, на яку було призначено о. Амвросія Полянського [41].

Того ж року було засновано Товариство святого апостола Петра, до якого увійшла більшість священників Гусятинського деканату. У 1904 році в цьому деканаті було 24 священники, які стали членами цього товариства, що було найбільшою кількістю серед інших деканатів, а також дев'ять мирян [41].

На початку ХХ століття на території деканату почали виникати різноманітні читальні та товариства. Першою такою ініціативою було відкриття магазину-читальні в селах Говилів Великий та Говилів Малий [41]. У 1905 році розпочався облік духовних осіб (дяків). Такий список був і в Гусятинському деканаті, де в 1905 році було 16 дяків [42].

Згідно відомостей із «Шематизму всього духовенства Станиславівської греко-католицької єпархії на рік Божий 1906», уповноважених, які наглядали за шкільними справами, було лише двоє – о. Микола Теодорович та о. Ісидор Киселевський. Вони відповідали за конкретні парафії, де працювали школи, і їм було доручено піклуватися про них [43]. У 1909 р. ситуація з комісарами в шкільних справах змінилася: на посаду уповноваженого у шкільних справах було призначено о. Вітольда Белінського [46].

У 1910 році в деканаті з'явилася нова посада – духівник деканату, на яку був призначений отець Микола Теодорович [47]. Отець Мар'ян Рогошеський був призначений на катехитичне служіння в м. Хоростків, а отець Василій Чекановський – у м. Гусятин [47].

Напередодні Першої світової війни був опублікований останній шематизм пердвоєнного періоду. З 1914 по 1925 роки шематизми не публікувалися. Згідно з матеріалами «Шематизм всього духовенства Станиславівської греко-католицької

єпархії на рік Божий 1913», Гусятинський деканат очолював отець Ілля Лабій [50,].

У 1914 р. о. Вітольд Белінський більше не обіймав посаду комісара у шкільних справах, і його місце залишалося вакантним. Початок Першої світової війни в 1914 році мав значний вплив на всю єпархію, деканати та парафії. Протягом 1914-1919 років було надзвичайно важко щось розвивати, і навіть зберегти те, що було. Гусятинський деканат зазнав значних руйнувань і спустошень. Головним чинником було його географічне розташування: він межував з Російською імперією [108].

Зменшення населення з 7 тис. у 1910 р. до 2 тис. у 1921 р. свідчить про серйозні зміни демографічної структури м.Гусятин. Таке різке скорочення населення може бути наслідком евакуації людей, втрат під час війни, руйнування інфраструктури та житлового фонду, а також економічної нестабільності та соціальної нестабільності. Це свідчить про серйозні виклики, з якими зіткнувся деканат загалом під час військового конфлікту.

У «Шематизмі всього кліру греко-католицької Єпархії Станіславівської на рік Божий 1935» знаходимо наступну інформацію: «Місто Гусятин, зруйноване до тла у війні, по світовій війні підупадає даліше через замкнення кордону із сусідньою державою, а безземельне населення лишає місто і виїжджає за границю або в більші краєві міста» [58].

Протистояння українців і поляків у міжвоєнний період позначилося на релігійному житті місцевого населення. Наприклад, у 1919 році в селі Чабарівка під час проходження процесії римо-католиків біля храму греко-католицької церкви. Віряни почали вітати процесію дзвонами, на що священник латинського обряду сказав: «Лібше чути, як собаки гавкають, а не чути руські дзвони» [108].

Так, період 1886-1925 рр. був періодом інтенсивного розвитку, який умовно можна поділити на дві частини: довоєнний період і час війни. Довоєнний період характеризувався активним розвитком деканату. Створення Станіславівської єпархії пожвавило життя в деканаті. Особлива увага приділялася освіті: якщо на початку 1886 р. у шкільних справах був лише один уповноважений, то до 1913 р.

їх кількість уже зросла до трьох на деканат. У 1914 році Гусятинський деканат посідав перше місце серед інших деканатів за кількістю священників, які входили до братства святого апостола Петра, і друге місце за кількістю вірних, які брали участь у цьому братстві.

Після 1914 року все докорінно змінилося. У період активних бойових дій здійснювати служіння в деканаті стало практично неможливо. Саме Гусятинський деканат став одним із перших, хто відчув на собі удари російської армії, оскільки межував з кордоном Російської імперії. Під час війни багато святинь було зруйновано. Особливий інтерес у росіян викликали парафіяльні дзвони, які через кризу в імперії масово вивозили та переплавляли для виготовлення снарядів.

Після Першої світової війни перед галичанами постало нове випробування – утворення ЗУНР. Після поразки військ УГА у 1919 р. в 1923 р. за рішенням країн-переможниць Антанти Східну Галичину було приєднано до Польщі. У міжвоєнний період Гусятинський деканат залишався складовою Станіславівської єпархії, яку очолював Преосвященний владика Григорій Хомишин. Владика акцентував увагу на християнських цінностях через регулярну місіонерську працю, візити, докладаючи активних зусиль для збереження та поширення християнських принципів.

2.3. Становлення структури, розвиток релігійної та громадської діяльності духовенства Гусятинського деканату в складі Станіславівської єпархії (1925–1946 рр.)

У 1919 році Греко-Католицька Церква мусила адаптуватися до нових геополітичних умов, що суттєво вплинуло на її життя та діяльність. Конфлікт між об'єднаними польсько-українськими силами та більшовицькою армією призвів до поразки Української Народної Республіки (УНР). Період окупації російською владою характеризувався численними протиріччями та протистояннями.

Ось одне із свідчень учасника тих подій адвоката М. Шахновича про ситуацію на території Гусятинського деканату: «В Копичинцях Гусятинського

повіту головою повітового ревкому став комуніст (родом із підсоветської України), який, не будучи ознайомлений із місцевими відносинами, покликав до помочі свого заступника д-ра Никифора Онищука, родом із Шидлівців, що пристав до комуністів під час перебування за Збручем, а останній стягнув насильно під загрозою (революційного права) до повітової управи колишніх своїх товаришів із студентських часів: Зеленецького, М. Шахновича, юриста Колодрубського, а навіть Конила Трояна та Івана Заваликута, що саме втекли були з-за Збруча перед большевицьким терором після ліквідації частин УГА. Усім приділено відповідні реферати з різних ділянок... Але панування Ревкому Затонського не тривало довго і не мало часу показати своїх кігтів проти свідомого українського населення...» [91].

Після рішення Ризької конференції про передачу Східної Галичини польській державі обіцянка про краєву автономію не була виконана. Фактично Польща встановила в Галичині воєнний стан, який тривав до 1922 р. У цей період застосовувалися різноманітні репресивні заходи як до простих селян, так і до духовенства греко-католицької церкви [88].

Після таких важких часів ГКЦ почала відновлювати свою структуру. Це означало відновлення судів, перегляд територіальних кордонів єпархії, бо після війни географічні межі Станіславівської єпархії змінилися. Але Гусятинський деканат не зазнав змін у своїх територіальних межах – йому сприяла річка Збруч, яка мала стратегічне значення для обох держав і була надійним оборонним бар'єром [70, с. 312].

Справді, репресії проти поляків змусили ГКЦ відстоювати принцип автономії Церкви по відношенню до держави. Часті арешти, «таємне перетягування в латинський обряд», спроби замінити українську мову польською та інші заходи викликали серйозне невдоволення серед духовенства. Проте сподівання єпископату на підтримку з боку Апостольського Престолу у вирішенні правового статусу ГКЦ виявилися марними через шалений опір суспільно-політичних сил Польщі [91, ел. ресурс].

Період з 1919 по 1923 роки можна визначити як час активного опору українського духовенства. Реформи, здійснені владикою Григорієм Хомишиним на рівні єпархії та деканатів, дозволили Церкві відновитися та активно демонструвати своє існування. Польська влада, розуміючи, що ГКЦ так просто не зникне, а також враховуючи, що ліквідація Церкви викличе серйозні протести (особливо з огляду на реакцію Апостольського Престолу), припинила репресії проти українців. У свою чергу українське населення припинило активні виступи. Таким чином, період з 1923 по 1925 роки можна назвати «періодом розумної лояльності» [46].

З початку 1925 р. розпочався новий етап церковно-державних відносин між Греко-Католицькою Церквою (ГКЦ) і Польською державою. 10 лютого 1925 р. між Апостольським Престолом і Польською державою було укладено Конкордат, який мав на меті стандартизацію відносин між Церквою та державою. Як зазначав дослідник І. Пилипів, «польський уряд визнав духовенство ГКЦ виразником інтересів українського населення Галичини» [46]. Так, у зв'язку з підписанням Конкордату та новими умовами духовенство Греко-Католицької Церкви склало присягу щодо зобов'язання бути вірним Польській державі [118].

Конкордат мав на меті забезпечити «легальне» існування Греко-Католицької Церкви та визнання її статусу, поки влада перебуває під контролем польської верхівки. Водночас українці прагнули створити власну державу, але умови часу та геополітичні обставини були такими, що панівною впливовою силою в регіоні був польський уряд. Отже, навіть за умовами Конкордату українське духовенство залишалися в пошуках своєї національної незалежності [118]. Тому «толерантність як така існувала тільки на папері» – зауважує д-р. Андрій Соколовський [118].

Отже, священники ГКЦ активно працювали над збереженням української національної ідентичності, особливо через освітні та духовні ініціативи. Вони виступали за українську мову як основу навчання в школах і гімназіях, виступаючи проти утравкістичних шкіл. Важливо зазначити, що хоча духовенство брало активну участь у політичному житті, його дії та підтримка різних

політичних партій, таких як УНДО та УРП, були спрямовані переважно на захист культурно-освітніх прав українців, уникаючи прямих закликів до повстань чи революційних дій [93].

У міжвоєнний період владика Григорій Хомишин провів зміни в керівництві Церкви, реорганізувавши склад капітули та єпархіальних працівників, а також призначив нових священників на вакантні посади. З 1925 р. розпочато видання періодичних видань Станіславського шематизму [93].

Згідно з «Шематизмом усього духовенства Станіславівської греко-католицької єпархії на рік Божий 1925», посада декана в Гусятинському деканаті залишалася вакантною з 1913 р. Відповідальність за цей деканат покладалася на о. Іллю Лабія, який у вказаний період виконував обов'язки декана [51]. З 1925 р. відповідальність за деканат перейшла до о. Василя Саноцького, оскільки інформація про це відображена в наступних виданнях Шематизму всього духовенства Станіславівської греко-католицької єпархії [52]. Війна вплинула на структуру та роботу деканату, залишивши деякі посади вакантними. Нестача священнослужителів, віце-деканів та уповноважених у справах шкіл вказує на необхідність відновлення діяльності цих ділянок після війни з метою нормального функціонування деканату.

Демографічна ситуація в деканаті не викликала оптимізму. Хоча на перший погляд відзначається стабільність чисельності населення, яка залишалася на рівні 52 тис. осіб і в 1914, і в 1925 роках, глибший аналіз показує, що суттєвих змін протягом років не відбулося. Наприклад, у 1904 році населення деканату становило 50 тис. осіб, що свідчить про обмежений розвиток краю в цей період [41]. В 1914 р. населення деканату становило 52 тис. осіб. Це означає, що середній приріст за десять років склав 2000 осіб. Проте станом на 1925 рік зростання практично не було. У цей період у деканаті служило 25 парохів, що вивело його на перше місце серед інших деканатів єпархії [52].

Згідно з «Шематизмом усього духовенства Станіславівської греко-католицької єпархії на рік Божий 1927» посада декана залишалася вакантною, а виконувачем цієї посади залишався о. Василь Саноцький. Крім того, вакантними

залишилися також посади віце-деканів та духівника. Але вже призначено комісарів у шкільних справах: о. Мар'ян Рогошевський, о. Володимир Богачевський, о. Василь Павлик та о. Іван Лушпинський [53].

Кількість відповідальних за освіту – чотири, вперше в історії деканату, що свідчить про великі зусилля в освітній та духовній сферах єпархії та деканату загалом.

Проведені владикою Григорієм Хомишиним реформи, зокрема запровадження celibату, призвели до збільшення кількості неодружених священників у деканаті. До 1913 року неодруженого духовенства взагалі не було [50]. а вже в 1927 р. таких священників було п'ятеро на деканат [53].

У 1929 році виконувачем обов'язків декана в деканаті став парох о.Володимир Богачевський, парох села Говилів. Крім того, було призначено о. Івана Лушпинського на посаду священника та о. Анатолія Малиновського на посаду заступника декана. Уповноважені у шкільних справах залишалися незмінними [54].

Відомості про появу самостійних парафій у селах Личківці та Верховці містяться в «Станіславівському шематизмі» за 1929 р. За даними 1886 р. у складі деканату було 29 парафій. Проте з 1929 року в списку з'явилися нові парафії: Святого Миколая - як 30-та і Різдва Пресвятої Богородиці - як 31-ша [54].

У джерелі «Шематизм всього духовенства Станіславівської греко-католицької єпархії на рік Божий 1930» вказується на наявність парафії в селі Верховці, розглядаючи її як дочірню структуру [55]. Але вже в наступному звіті, в «Шематизмі» за 1931 р., парафія в с.Верховці вважалася окремою структурою з 1928 р. Проте чомусь в «Шематизмі 1931» парафії в с. Верховці немає, що призводить до різниці в загальній кількості парафій. Хоча після 1928 року насправді була 31 парафія, у згаданому звіті їх 30.

У 1930 році знову відбулися зміни у виконанні обов'язків декана, і тепер на цю посаду призначено о.Анатолія Малиновського. Крім того, незмінними залишалися три шкільних комісари: о. Мар'ян Рогошевський, о. Василь Павлик та о. Іван Лушпинський [55].

Суспільно-політична ситуація в Західній Україні загострилася в 30-х роках внаслідок диверсій та інших акцій Організації українських націоналістів (ОУН). Це спричинило початок так званої «пацифікації», яка призвела до масових арештів людей, які будь-яким чином підтримували ОУН. Ці наслідки не оминули священнослужителів і вірних ГКЦ [56]. Ось деякі свідчення про репресії польської влади: у 1932 році відбувся суд над шістьма членами товариства «Просвіта» у селищі Копичинці, обвинуваченими у зв'язках з Організацією Українських Націоналістів. Трьох осіб було засуджено до в'язниці, а решту визнано невинними. У маленькому селі Чабарівка в 1931 році під час відправи біля могили за селом було заарештовано викладачку гуртка «Рідна школа», яка проводила навчання дітей українською мовою [108].

Протягом цього періоду, єпископ Григорій Хомишин продовжував підтримувати духовний моральний стан вірних, видававши богословські твори, де обговорювалися питання взаємин між польською та українською спільнотами. Проте його погляди не знайшли активної підтримки, а навпаки, зазнали гострої критики з боку радикальних націоналістичних організацій, таких як Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), Організація Українських Націоналістів (ОУН) та інші [93].

Протягом 1932–1939 рр. деканат залишався стабільним, але відомостей, які б конкретно описували його стан цього періоду, немає. Видання шематизму 1935 року не містило нових відомостей про деканат. В адміністративному плані деканат залишився без змін [57]. У цей час духовенство вступило в певну політичну боротьбу з різними радикальними організаціями. Єпископ Григорій Хомишин закликав духовенство утриматися від співпраці з різними політичними партіями та вийти з радикальних організацій, оскільки вони можуть дестабілізувати ситуацію в регіоні [93].

Греко-католицька Церква активно підтримувала українців під окупаційним режимом поляків, виступаючи проти ополячення та насильницьких репресій. Вона дбала про збереження української культури та ідентичності, розвивала викладання українською мовою та поширювала світоглядні й культурні цінності.

Це відображалось у створенні численних українських просвітницьких організацій при парафіях єпархії.

У Гусятинському деканаті з 1935 по 1938 роки відкрилось до десяти читалень «Скала», які сприяли духовному та культурному розвитку. Ці організації відрізнялися від «Просвіти» своєю спрямованістю на утвердження проукраїнських поглядів у поєднанні з християнськими цінностями [93]. Проте через «пасивність» духовенства та втручання військових дій, зміни окупаційного режиму у 1939 році та інші обставини, ці організації зазнали зупинки в подальшому розвитку.

Період 1925–1939 рр. для Гусятинського деканату не можна визначити як виключно позитивний чи негативний, оскільки він характеризується різнобічним впливом різноманітних факторів. Укладення Конкордату з польським режимом створило сприятливі умови для відновлення післявоєнних років ГКЦ і визнання її прав. «Легалізація» Церкви дала змогу зберегти організаційну структуру деканатів, а Гусятинський деканат отримав можливість розвиватися та зростати.

Проте не було дотримано умови щодо рівноправності ГКЦ, що призвело до нерівного ставлення зі сторони поляків до вірних та духовенства ГКЦ. В деканаті активно розвивалася політика «полонізації», яка торкнулася українського населення.

Польська політика «пацифікації» спрямовувалася на придушення анти-польських настроїв, і Гусятинський деканат також відчував її наслідки. Різноманітні політичні організації намагались залучити людей на свій бік та ставилися негативно до ГКЦ загалом. Це відображалось в словах єпископа Григорія Хомишина, який відзначив, що не поляки чи польський клір є основними винуватцями руйнування їхньої Церкви, але саме українське населення, яке втратило свою державу і, внаслідок цього, могло втратити і свою Церкву [93].

У 1938 році вийшов останній Станіславський шематизм, який містив інформацію про зміни деканату та статистичні дані. У Гусятинському деканаті в цей період о. Юрій Бернат став віце-деканом, а четвертим уповноваженим у

справах шкіл призначили о.Івана Любовича [58]. У межах деканату був активний осідок згромадження сестер-служебниць Непорочної Діви Марії у селі Самолуски. У загальному обліку деканат налічував 30 парафій (згідно з іншими джерелами - 31), 21 пароха, дев'ять опікунів (завідателів) парафій, двох експозиторів, п'ять працівників та двох катехитів. Кількість віруючих оцінювалась на рівні близько 53 500 осіб [58].

За період 1938-1946 немає докладних статистичних чи організаційних даних про деканат через початок Другої світової війни та прихід різних окупаційних режимів. Політичні конфлікти та репресії суттєво ускладнили збір статистичної інформації.

З приходом радянської влади почалася епоха, відома як «перша радянська»». Нова атеїстична влада мала на меті зменшити вплив греко-католицької церкви на населення. Першим кроком у цьому напрямку було відокремлення Церкви від держави [93]. З цього можна зробити висновок, що в усіх деканатах, у тому числі й у Гусятинському, вже не було потреби в церковних уповноважених з питань освіти. Усі «Просвіти» та інші проукраїнські організації були ліквідовані. Також припинила свою діяльність вся освітня сфера, пов'язана з монастирями. На єпископа Григорія Хомишина тиснули ззовні щодо перегляду адміністративних меж Станиславівської єпархії. Пропонований новий поділ передбачав відокремлення від території єпархії Гусятинського та багатьох інших деканатів [93].

Почалися масові гоніння та репресії духовенства ГКЦ. Десятки священників стали об'єктами переслідувань і були розстріляні. Одним із них є о. С. Шанковський, який був парохом у с. Нижбірок. Він опинився під постійним наглядом органів НКВД, що призвело до погіршення його здоров'я і, на жаль, смерті в 1941 році [8]. Священника села Мшанця о. Ігоря Кливаку спочатку засудили до розстрілу, але потім замінили вирок на заслання в Ташкентську область (наразі це територія Узбекистану) [93]. Навіть серед усіх репресій, які відбувалися в період 1939-1941 років, радянська влада не змогла подолати опір ГКЦ через великий авторитет Церкви серед місцевого населення.

У період з 1941 по 1944 рік, коли тривала німецька окупація, єпархія та деканат також не оминули впливу цих подій. Після вигнання радянської окупаційної влади митрополит Андрей Шептицький дозволив священникам брати участь у формуванні та роботі українських керівних органів. Деякі з них, як-от гусятинський декан о. Антоній Пельвецький та о. Анатолій Малиновський, який служив у селі Чабарівка, увійшли до місцевого райкому [117].

Під час німецької окупації спостерігалася специфічна динаміка: з одного боку, німці виявляли толерантність до ГКЦ, а з іншого – ретельно контролювали її та утримували від активної духовної та громадської діяльності. Було запроваджено жорсткий контроль над єпархією на різних рівнях управління. Проте цей період окупації вирізнявся меншим рівнем репресій проти ГКЦ та вірних загалом. Відновлено також діяльність Станіславської семінарії [117].

У 1942 р. відбувся помітний зсув у ставленні священників Греко-Католицької Церкви до окупаційної німецької влади: від «пасивно-лояльного» ставлення вони перейшли до формування «пасивного опору». Ця трансформація стала наслідком репресивних заходів, які гестапо та інші адміністративні структури почали застосовувати до вірян і духовенства [117]. Потім «в очікуванні кінця війни все затихло». Повернення радянської окупації не сприяло покращенню життя людей і священників Галичини. Радянська влада не могла знищити Греко-Католицьку Церкву, поки був живий Митрополит Андрей Шептицький. Його вплив серед духовенства і прихильників Церкви був надзвичайно великим [93]. Однак після його смерті все змінилося, почалася таємна підготовка до ліквідації ГКЦ.

Арешти та переслідування відновилися, коли влада почала вигадувати звинувачення у «шпигунстві», членстві в націоналістичних групах, таких як УПА, та опорі радянському режиму. Ці арешти поширилися на Гусятинський деканат, зокрема на пароха села Чабарівка о. Анатолія Малиновського, який перебував на обліку в органах НКГБ. Зрештою, радянська влада почала ототожнювати діяльність ГКЦ з активною діяльністю ОУН і УПА [93].

У ніч на 11 квітня 1945 року було заарештовано майже всю вищу ієрархію ГКЦ, включно з єпископом Григорієм Хомишиним. Радянська влада почала сприяти «відновленню зв'язків» ГКЦ з так званою Російською православною церквою, для чого була створена «ініціативна група» [82].

В рапорті співробітника 2-го відділу НКГБ УРСР І. Богданова зазначалося, що до «ініціативної групи» увійшли 53 священники Станіславівської єпархії, серед яких 20 священнослужителів Гусятинського деканату, головою якого був колишній декан, отець Антоній Пельвецький. У цьому документі також йшлося про те, що нинішній Гусятинський декан разом із іншими трьома деканами також підтримує «воз'єднання» [111].

На початку 1945 року саме отець Антін Пельвецький очолив «Ініціативну групу» у Станіславівській єпархії. Якщо на початку 1945р. за «відновлення зв'язків» виступало 70 священників, то в 1946 році їх кількість зросла до 900. Багато з них пережили репресії, але деякі погодилися приєднатися заради наживи, як, наприклад, отець Антін Пельвецький, який після псевдособору 8 березня 1946 р. був призначений єпископом Станіславівським [82].

Після псевдособору Станіславівська єпархія разом із Гусятинським деканатом увійшла до складу адміністративної структури Російської Православної Церкви аж до розпаду Радянського Союзу. Багато священників, які не погоджувалися на «воз'єднання», були репресовані і заслані до Сибіру. Незважаючи на це, радянській владі не вдалося знищити Церкву; духовенство та віруючі продовжували існувати нелегально, зберігаючи свою віру.

Гусятинський деканат протягом XVIII століття був частиною Львівської єпархії. Через зміни у суспільно-політичному контексті в деканаті змінювалась мережа парафій, територіальні межі та кількість релігійних громад. Архівні матеріали свідчать, що на початку XVIII століття до деканату входило близько 40 парафій.

У 1885 році Гусятинський деканат увійшов до складу новоствореної Станіславівської єпархії. На той час парафіяльна мережа складалася з 29 парафій. Період з 1885 по 1946 рік позначений розбудовою та відновленням деканату, а

також на нього вплинули події Першої та Другої світових воєн. У період з 1904 по 1945 рік єпископом Станиславівської єпархії був владика Григорій Хомишин, який приділяв велику увагу релігійному вихованню вірних через допомогу та ревність священиків.

Під час другої радянської окупації Гусятинський деканат став місцем активної діяльності «Ініціативної групи» Греко-Католицької Церкви. Одним із лідерів цієї групи був о. Антін Пельвецький, родом із Гусятинського деканату. Йому підтримували 20 священиків з цього ж деканату. Незважаючи на спроби радянської влади, у 1946 році ГКЦ у цьому деканаті не була ліквідована, а перейшла в період підпілля.

РОЗДІЛ 3. ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 1905–1946 РР.

3.1. Громадянська позиція та душпастирська діяльність духовенства деканату в період довоєнний та післявоєнний період (1905–1925 рр.)

Священнослужителі Гусятинського деканату дуже часто брали активну участь в громадській та діяльності на території Галичини. Однак особливо це відобразилося в період 1905-1925р., саме в цей час розпочалось активне відкриття по парафіях читалень, засновувались братства, а священнослужителі залучали вірних до різного роду громадських акцій. Не варто забувати і про початок катехизації населення з метою поглиблення знань про ГКЦ та розуміння релігії в цілому. За доцільне в даному розділі буде описано розвиток душпастирської діяльності на парафіях в цей період. А також інформація про відомих парафіяльних священників, які тим чи іншим чином спричинились до громадської чи душпастирської праці в парафії.

С. Васильківці:

Церква Різдва Пресвятої Богородиці у Васильківцях була споруджена у 1747 році. Парафіяльний дерев'яний будинок датується 1863 роком [63].

Школа у Васильківцях з 1906 року була двокласною народною, навчання в якій велося польською мовою. З 1916 року діяла читальня товариства «Просвіта», яку відвідувало близько 400 осіб, а очолював місцевий парох о. Іван Косович. Священик також мав власну житницю (великий склад для зберігання зерна за галицьким звичаєм). Читальний зал був зруйнований під час Першої світової війни, але відбудований після закінчення конфлікту [43].

З 1911 року в селі за сприяння пароха о. Володислава Білінського діяли різноманітні братства: церковне, звичайне, безстатутове та братство «Найсвятішого Серця Ісусового» з приблизно 200 членів [48].

С. Гадинківці:

Парафія Успіння Пресвятої Богородиці до 1911 року, а з 1911 року - це парафія Різдва Пресвятої Богородиці. Церкву Різдва Пресвятої Богородиці за сприяння пароха о. Климентія Соневицького було побудовано в 1911 році. Церква була освячена у 1913 році [63].

У 1906 році було створено філію товариства «Просвіта», до складу якого входило 120 членів, у тому числі парох. Парафія опікувалася коморою та церковною крамницею. В селі діяла 2-класна народна школа в Гадинківцях. На той час у Гадинківцях діяли різні організації та братства, такі як: Братство Тверезості, Апостольство Молитви, Серце Христове, організація «Сокіл» [49].

Після Першої світової війни мова навчання в селі була змінена з руської (української) на польську. У 1919 році були репресовані представники місцевої інтелігенції: о. Климент Соневицький і кілька десятків лідерів українського руху були ув'язнені у львівській тюрмі. Важливо зазначити, що в цьому селі народився правлячий єпископ Григорій Хомишин [107].

С. Говилів Великий:

Парафія Успіння Пресвятої Богородиці. У 1862 році була зведена кам'яна церква, яка стала важливим центром віри та духовності для місцевих жителів. Крім того, у 1873 році виник кам'яний парафіяльний будинок, що став додатковим символом цієї релігійної громади [23].

У 1906 році в селі, а також у сусідньому селі Говилів Малий працювало товариство «Просвіта», яке було засноване ще у 1875 році. Обидва товариства очолював місцевий священник о. Лев Воробкевич. Товариства налічували відповідно 90 і 54 члени сіл. Крім того, в Говилові Великому діяло братство «Тверезість» [43].

В селі була державна 2-класна школа, де навчання велося українською (руською) мовою. У період між 1908 і 1909 роками парафія в селі Говилів отримали восьмиденний відпуст в «Навечір'я Успіння Богородиці». Також у 1910 році при парафії діяло чотири братства Успіння Пресвятої Богородиці та парафіяльна читальня [47].

С. Городниця

Парафія Пресвятої Трійці. Стара кам'яна церква збудована й освячена у 1790 р. Дерев'яний парафіяльний будинок збудований до 1856 р. Згідно з «Шематизмом усього духовенства Станиславівської греко-католицької єпархії на рік Божий 1907» нова церква в селі за ініціативи місцевого пароха о. Володимира Козьоровського була перебудована з костелу в 1902 р. і мала трираменний вигляд [44].

Школа, яка обслуговувала і наколишні села, була 4-класною, навчання в якій велося як польською, так і українською мовою. У 1906 році за ініціативи пароха було створено братство тверезості, до якого вступило 1110 чоловік. У 1910 році в селі поряд з читальнею «Просвіти» діяла читальня імені М. Качковського, головою якої був парох [63].

Отець Володимир Козьоровський, за даними збірника Чортківської округи, відзначався як активний пропагандист москвофільських ідей у селі. Воно відзначалося найвищим рівнем москвофільства серед усіх сіл деканату [108].

М. Гусятин

До 1901 року парафія в цьому селі мала назву Преображення Господнього, а з 1901 року – Святого Онуфрія. Церква, заснована в 17 столітті, була зведена з каменю [19]. Парафія мала свою дочірню церкву в селі Вільхівчик (також відомому як Ольхівчик) — це святої Параскеви. Ця церква була споруджена за ініціативою місцевого пароха о. Микола Теодоровча в 1901 році як заміна попередній дерев'яній святині, яка існувала вже до 1886 року [63].

У міті Гусятин також була лікарня на 100 ліжок, де була каплиця, а відвідини хворих супроводжувалися богослужінням. Також тут була побудована бурса деканату для навчання дітей, яка в 1901 році прийняла 11 учнів. В 1909 році за ініціативи місцевого пароха о. Івана Матковського було засновано Апостольство Молитви як на материнській, так і на дочірніх парафіях [47].

Місто Гусятин, як прикордонне місто, одним із перших відчуло на собі всі наслідки бойових дій. Воно зазнало масштабних руйнувань. Про це свідчить той факт, що до кінця війни залишилося небагато недоторканих будівель. Значних пошкоджень зазнала навіть парафіяльна церква Святого Онуфрія, а сестринська

церква в селі Вільхівчик була повністю зруйнована і відновлена тільки після закінчення бойових дій [108].

С. Іванівка

Парафія Різдва Пресвятої Богородиці мала кам'яну церкву, споруджену і освячену за ініціативи місцевого пароха о. Андрія Іневича в 1892 році, яка замінила старий дерев'яний храм [63].

В 1900 році парафія отримала триденний відпуст - 21, 22 і 23 вересня, виданий Апостольським Престолом. Школа в селі була 2-класна, де діти навчались польською мовою. З 1906 року в селі працювала самостійна читальня, до якої входило 139 чоловік і яку очолював місцевий парох о. Щасний П'єскоровський. На парфії діяли різні церковні організації, такі як «Церковно-звичаєве братство», Братство тверезості та Апостольство молитви. У 1909-1910 роках в селі була створена організація «Руський народний дім», яку очолив парох. У народній читальні також була крамниця [47].

С. Ключинці

При парафії Покрови Пресвятої Богородиці була кам'яна церква 1894 р., яка замінила попередню дерев'яну церкву, побудовану й освячену 1734 р. При парафії також був дерев'яний парафіяльний будинок, який був збудований у 1860 р [63].

У селі була етатова школа, де навчання велося руською мовою. У 1906 році у селі також діяла читальня «Просвіти», що налічувала 40 членів і була очолювана парохом села отцем Теодором Чорнієм. Також при парафії існувало братство «Біла Лелія». У 1910 році на парафії діяло Апостольство молитви. Після завершення війни з приходом польської влади навчання в школі проводилося польською мовою [107, с. 398].

М. Копичинці

Парафія Різдва Христового існувала до 1903 року. У 1900 році за сприянням місцевого пароха о. Петра Шанковського почалося будівництво нової церкви, присвяченої святому Миколаю, яка була освячена у 1903 році. З 1886 р. – в с. Теклівка «залежна парафія» від громади в м. Копичинці. У с. Теклівка в 1906 р. за

сприянням місцевого пароха о. Петра Шанковського була побудована богослужбова каплиця св. Володимира [63].

У 1906 році в місті діяла п'ятикласна школа, поділена на чоловічу та жіночу, де навчання велося польською мовою. В селі Котівка працювала однокласна школа з українською мовою навчання. При парафії існувало «чоловіче і жіноче братство», а також братство тверезості. У Копичинцях було дві читальні «Просвіти», ще одна читальня діяла в Котівці [43].

У 1908 році відбулося урочисте освячення новозбудованої церкви в селі Копичинці за участю єпископа Григорія Хомишина. Після знищення міста Гусятин у 1914 році Копичинці стали центром повіту. Під час Першої світової війни в місті практично припинилась громадська діяльність. До 1917 р. воно було окуповане російськими військами, а з 1917 р. — польськими. Восени 1919 року жителі містечка готувалися до «листопадового зриву». Після відступу українського війська «за Збруч» у містечку почалися репресії проти родин учасників антипольського руху. Зокрема, було вбито вчителя гімназії Михайла Велитка, розправа торкнулася родини Михайла Шахновича [107].

С. Коцюбинці

Церква святого Михайла була зведена у 1706 році. Станом на 1906 рік, в селі Коцюбинці була наявна етатова 2-класна школа, про мову викладання немає інформації. На парафії працювала читальня ім. М. Качковського, в якій було 85 членів під керівництвом пароха о. Вітольда Білінського. Окрім цього, функціонувала господарська організація для жінок, хлопців та дівчат. Тут діяло братство тверезості, функціонувала і церковна крамниця [43].

Під час Першої світової війни, у 1915 році, село стало свідком великої пожежі, внаслідок якої знищено 57 господарств. Також серйозно пошкодилися школа та церква. У 1921 році церква була відновлена після зруйнувань внаслідок пожежі та воєнних подій. Чертківський збірник зазначає, що читальня ім. М. Качковського була закрита ще у 1904 році, але у 1912 році була відкрита читальня «Просвіти» [107].

С. Крогулець

Парафія святої Параскеви мала свою дерев'яну церкву, яка була побудована до 1886 року. У 1906 році в селі діяла етатова двокласна школа, навчання в якій велося українською мовою. Парафія мала нестатутне братство, яке опікувалося церковною крамницею, братство тверезості зі 153 членами, читальню з власним статутом з 378 членами та товариство «Пожежна дружина» [43].

Перед Першою світовою війною була створена парохом села отцем Ісидором Козілевським читальня імені М. Качковського (точна дата заснування не вказана). Точну кількість учасників визначити важко, але відомо, що на початку війни близько 80% населення були з москвофільськими поглядами. Під час війни в селі відбувалися масові арешти австрійської та російської влади, що значно підірвало вплив москвофільства в селі [107].

С. Мишанець

Парафія святого Дмитра мала дуже стару дерев'яну церкву, яка існувала до 1905 року (відомості щодо дати побудови чи освячення відсутні). У 1905 році за сприяння місцевого пароха о. Кирила Лукасевича в селі була зведена та освячена нова кам'яна церква [63].

У 1907 році в селі функціонувала етатова 2-класна школа, де навчання проводилося українською мовою. Крім того, працювала читальня та крамниця товариства «Просвіта», яка налічувала 38 осіб. Парох очолював цю читальню. Також у парафії існували чоловіче та жіноче церковні братства [43].

С. Нижбірок Новий

В селі була парафія Пресвятої Трійці, вона мала кам'яну церкву, яка була збудована та освячена у 1839 році. Місцевий священик о. Антін Шанковський доклав зусиль до відбудови та розширення цієї церкви, яка відбулася у 1897 році [63].

У селах Нижбірку Новому та Нижбірку Старому діяла етатова 2-класна школа, де навчання велося українською мовою. Також при парафії функціонувало звичайне церковне братство. В Нижбірку Старому діяла читальня ім. М. Качковського, що налічувала приблизно 100 членів, якою керував парох о. Антін.

У 1906 році в Нижбірку Новому заснована читальня «Просвіти» з близько 100 учасниками. З 1910 року при парафії діяло братство тверезості [43].

Після війни читальня ім. М. Качковського в Нижбірку Старому була змінена на читальню «Просвіта», в рамках якої діяли різні культурно-просвітницькі гуртки, такі як «Союз Українок» та інші [107].

С. Оришківці

Парафія Покрови Пресвятої Богородиці мала в підпорядкуванні церкву, збудовану ще у 1748 році. У 1906 році у селі діяла етатова 2-класна школа, де навчання відбувалося українською мовою. Сусіднє село Оришківці також мало свою читальню товариства «Просвіта», очолювану парохом о. Іваном Білінським. При парафії активно діяли братства свічкове, тверезості та Апостольство молитви.

Після війни поляки створили власні організації в селі, такі як «Kółko rolnicze» та «Związek Strzelecki». Загалом, вони виявляли ворожнечу до українського населення. У 1919 році польські окупанти здійснили облогу в селищі, побили та скалічили багатьох чоловіків, а також заарештували частину інтелігенції, включно з дочкою священника Орисею Білінською [107].

С. Перемилів

Парафія св. Михайла. Кам'яна церква була побудована і освячена в 1819 р. В 1906 році в селі Перемиліві функціонувала етатова 2-класна школа для двох сіл, де викладання велося українською мовою. У сусідньому селі Верхівці діяла 1-класна філіальна школа з навчанням польською мовою. З 1904 року в селі Перемиліві діяла читальня товариства «Просвіта», яка мала власний будинок і нараховувала 74 члени. У селі Верхівці - 30 членів. При парафії в обох селах функціонували братства свічкове та тверезості. У селі Верхівці, крім зазначених товариств, працювало ще братство Найсвятіших Тайн. Станом на 1911 рік в селі Карашинцях було відкрито філіальну однокласову школу з українською мовою навчання [43].

З приходом о. Євстахія Слівінського парафія мала труднощі в розвитку через відверто пропольські погляди священнослужителя. Ці розбіжності призвели

до поділу парафії ще до Першої світової війни, тоді половина села вирішила приєднатися до протестантизму [107].

С. Постолівка

Церква Різдва святого Івана Хрестителя збудована у період між 1853 і 1854 роками і мала кам'яну основу.

На початку 20 століття в селі була етатова 2-класна школа, де викладання відбувалося українською мовою. У цьому селі та сусідньому, Раковому Куті, функціонували читальні товариства «Просвіта» з 60 та 30 учасниками відповідно, які очолював парох о. Степан Кунанець. З 1909 року в селі працювали братства - братство молитви Серця Ісусового з 200 учасниками та братство тверезості з 300 членами [46].

С. Пробіжна Нова

Парафія Успіння Пресвятої Богородиці. Кам'яна церква була реконструйована у 1903 році зусиллями місцевого пароха о. Івана Голінатого. Пізніше, 28 серпня 1907 року, цей храм був урочисто освячений зусиллями єпископа Григорія Хомишина. Крім того, до 1915 року церква була розписана всередині, що надавало їй особливий образ та атмосферу [63].

У 1907 році були створені читальні «Просвіта» як в селі Пробіжній, так і в селі Гриньківцях. При парафії в селі Пробіжній Новій працювало братство тверезості, яке налічувало 450 членів.

У 1913 році була споруджена 4-класна етатова школа з українською мовою навчання. Також діяло братство Серця Ісуса Христа, чисельність якого складала 700 членів. У селі також існувало Згромадження сестер-служебниць Непорочної Діви Марії, члени яких, черниці, піклувалися про дитячий садок [107].

С. Самолуски

Церква святого Дмитра була споруджена та освячена у 1899 році. Ця дерев'яна споруда замінила стару капличку, що була побудована ще у 1700 році. Нова церква стала центром релігійного життя для парафіян та символізувала важливу культурну спадщину в деканаті [63].

Оселя Згромадження сестер-Службниць Непорочної Діви Марії у селі Самолуски була заснована у 1894 році за допомогою пожертвувань від побожних селян Степана і Атаназії Корнило. В будинку сестер-Службниць знаходилася богослужбова каплиця, присвячена Непорочному зачаттю Пречистої Діви Марії.

Серед сестер, що проживали в цій оселі, були настоятелька сестра Ірина Кизима та інші сестри: Атаназія Мельник, Анастасія Мельник, Катерина Захарієвич, Марія Клим. Також тут перебували практикантки: Євдокія Микусь та Марія Шпак. Ця спільнота забезпечувала духовну підтримку та допомогу жителям округи через свою активну діяльність [23].

У 1906 році функціонувала 1-класна етатова школа, де навчання проводилося українською мовою, сприяючи збереженню та розвитку мовної культури. Крім того, в селі діяла читальня товариства «Просвіти», яка об'єднувала близько 70 осіб, а головою цієї організації був парох о. Емануїл Красицький. Організація такого роду читалень сприяла поширенню освіти та культурних цінностей серед місцевого населення.

Паралельно з цим при парафії функціонували братство тверезості та Апостольство молитви, спрямовані на підтримку здорового способу життя та духовний розвиток громади [43].

С. Суходол (Суходіл)

Парафія святого Дмитра мала нову церкву, побудовану у 1908 році за сприяння пароха о. Корнилія Йойка, щоб замінити попереній дерев'яний храм, який існував ще до 1886 року [63].

У 1906 році в селі функціонувала 1-класна школа, де навчання відбувалося українською мовою, сприяючи збереженню та розвитку мовної культури. Також діяла читальня імені М. Качковського, яка об'єднувала 40 членів, з парохом на чолі. Парафія також мала братство господарів, господарок, дівчат та хлопців. У 1911 році було створено Апостольство молитви, чисельність якого складала близько 70 членів [45].

Після закінчення Першої світової війни місцеві мешканці відкрили читальню товариства «Просвіта» у селі Суходолі. Натомість поляки заснували

«Dom ludowy» (Народний дім) та створили свої організації, такі як «Związek Strzelecki» [107].

С. Сухостаєв

Парафія Різдва Пресвятої Богородиці мала дерев'яну церкву, яка була зведена ще до 1886 року. Згідно з інформацією з збірника Чортківської округи, цей храм був заснований ще у 1644 році [107].

Навчання в школі проводилося українською мовою, сприяючи розвитку освіти та мовної культури. Також існувала читальня товариства «Просвіта», яка об'єднувала 160 учасників під керівництвом пароха о. Іларія Сіменовича. Парафія також мала чоловіче та сестринське братства.

У 1910 році при парафії функціонувало братство тверезості, засноване у 1909 році, а також Апостольство молитви, яке налічувало 619 членів. При братстві діяла бібліотека релігійних книжок, сприяючи духовному зростанню громади. У 1911 році було засноване товариство молоді «Єдність», яке мала за мету об'єднання та розвиток молодіжного руху в цій спільноті [47].

С. Товстеньке

Парафія Пресвятої Трійці мала кам'яну церкву, яка була споруджена у 1846 році та освячена наступного, 1847 року. У 1906 році у селі функціонувала етатова школа, де навчання відбувалося українською мовою, сприяючи розвитку освіти та мовної культури. Також існувала читальня товариства «Просвіта», яка об'єднувала 68 осіб. У 1907 році була відкрита ще одна читальня, розширюючи доступ до культурних ресурсів у спільноті.

Парафія також мала наступні братства: чоловіче старше, сестринське старше, парубоче, сестриць, дівчат, що сприяло формуванню та розвитку різних соціальних та духовних груп у громаді. Також існувало товариство «Сокіл», яке зазвичай сприяло фізичному та культурному розвитку молоді.

У 1914 році в селі була відкрита польська школа «На шляхті», яка мала на меті не допустити в селі розвиток української мови та думки [51].

Трагічні події 1921 року в селі відобразили важливість пам'яті та вшанування тих, хто пожертвував свої життя за незалежність Української

держави. Посвячення спільної могили відбулося за участю 17 священників з трьох повітів, включаючи представників з Львова. Проти цього акту пам'яті виступила польська влада, видавши заборону на відвідування могили.

Незважаючи на заборону та ризики арештів, українська молодь кожного року продовжувала проникати до могили під час «Зелених свят» і складала вінки з синьо-жовтими стрічками, виявляючи свою повагу та пам'ять про тих, хто віддав своє життя за свободу та незалежність України [107].

С. Трибухівці

Парафія Покрови Пресвятої Богородиці мала свою дерев'яну церкву, яка була зведена і освячена в 1888 році. Цей храм замінив попередню дерев'яну церкву, що була побудована ще в 1786 році [63].

У 1906 році в селі функціонувала етатова 2-класна школа, де навчання відбувалося українською мовою, сприяючи розвитку освіти та мовної культури. У сусідньому селі Личківцях також існувала школа, але з трьома класами та польською мовою навчання.

При парафії було церковне братство господарів і господинь, що об'єднувало місцевих мешканців для спільної підтримки та допомоги. Також існувало згромадження дівчат «Сестриці Пренепорочного Зачаття Пречистої Діви Марії», спрямоване на розвиток духовності та благодійність.

У 1907 році було створено молодіжне братство хлопців, яке присвячувало свою діяльність святому Йосифу Обручнику, сприяючи формуванню позитивних цінностей та розвитку молоді. Станом на 1914 рік у обох селах також діяли братства тверезості [44].

С. Тудорів

Парафія святого Миколая мала дерев'яну церкву, яка була споруджена вже у 1732 році. В 1907 році в селі Тудорові діяла школа, в якій навчання відбувалося українською мовою. При парафії функціонувало товариство «Божого Серця» із 30 членами, а також читальня товариства «Просвіта», яка налічувала 75 учасників, що свідчить про інтерес місцевого населення до культурних і освітніх ініціатив.

До 1910 року з'явилося братство тверезості, чисельність якого складала 52 особи, спрямоване на підтримку здорового способу життя та боротьбу з алкогольною залежністю. У 1911 році в селі Майдан відкрилася 2-класна школа з навчанням польською мовою, де заняття проводили сестри служебниці [48].

О. Теофіл Соневицький мав москвофільські погляди, а тому організував читальню ім. М. Качковського у селі. Ця ініціатива не знайшла широкої підтримки серед місцевого населення, і читальня мала обмежену кількість прихильників. Під час війни діяльність читальні було припинено, і після завершення військових дій не було відновлено її функціонування [107].

С. Увисла

Парафія Введення в храм Пресвятої Богородиці мала кам'яну церкву, яка була зведена і освячена в 1896 році. Цей храм замінив попередню дерев'яну церкву, яка була побудована ще в 1776 році. У 1906 році в селі функціонувала штатова 2-класна школа, де навчання відбувалося українською мовою, сприяючи розвитку освіти та збереженню мовної спадщини. Читальня «Просвіти», збиравши 156 осіб. Також у парафії існувало братство тверезості [43].

М. Хоростків

Парафія Положення поясу Пресвятої Богородиці була заснована у 1703 році. Кам'яна церква цієї парафії була споруджена у 1837 році та освячена вже в 1838 році [63].

У 1906 році у місті функціонували дві окремі школи: одна для хлопчиків та інша для дівчаток. В обох навчальних закладах освіта проводилася польською мовою. Також діяла читальня «Просвіти», у якій об'єднано 84 члени, а її керівництво перебувало під парафійною опікою. Станом на 1914 рік у місті діяло братство тверезості. Крім цього, існувало Апостольство молитви [51].

С. Хлопівка

Парафія святого Івана Богослова до 1886 року була приналежною до парафії у селищі Хоросткові. Проте після цього року вона стала самостійною парафією. Кам'яну церкву цієї парафії почали будувати в 1904 році, і процес будівництва завершено у 1907 році [63].

В селі була парафія-експозитура, тобто тут не було пароха, натомість знаходився дім сотрудників, а парафією опікувався священник з Хоросткова, або сотрудник.

У 1906 році в селі існувала етатна 2-класна школа, де навчання відбувалося польською мовою. Також у селищі діяла читальня товариства «Просвіта», яка об'єднувала 52 члени та мала за голову місцевого священника (пароха м. Хоростків о. Теодора Турулу). Крім того, при парафії існувало звичайне церковне братство [43].

С. Целіїв

Парафія Покрови Пресвятої Богородиці мала кам'яну церкву, яка була споруджена та освячена у 1909 році. Ця нова церква була зведена поруч із старішою, побудованою у 1720 році. Однак після 1914 року старіша церква не згадується в історичних джерелах, що може свідчити про її можливе знищення під час воєнних подій того часу [63].

У 1906 році в селах Целіїві та Мишківцях функціонували етатні школи, де навчання відбувалося українською мовою. Крім того, у селах існували читальні товариства «Просвіта», кожна з яких об'єднувала відповідно 80 та 70 осіб, а їх керівництво перебувало під опікою місцевого пароха о. Спиридона Ганкевича. Також у цих селах діяли церковні братства як для чоловіків, так і для жінок, спрямовані на релігійну та соціальну діяльність у громаді [43].

С. Чабарівка

Парафія святого Архистратига Михаїла мала кам'яну церкву, споруджену та освячену у 1886 році. У селі з 1906 року діяла етатна 2-класна школа, де викладання здійснювалося польською мовою. Також тут працювала читальня товариства «Просвіта», до складу якої входило 100 осіб, і селянин обіймав посаду голови цього об'єднання. Парафія підтримувала різні церковні братства: чоловіче, жіноче, парубоцьке та дівоче, які спрямовувалися на релігійну та соціальну діяльність у громаді. Також працювали братство тверезості та організація «Сокіл». З 1907 року було створено Апостольство молитви [44].

Церква стала не лише місцем богослужінь, а й допомоги під час Першої світової війни, облаштувавши в ній польовий госпіталь у 1917 році. Однак сама будівля церкви в цей період значно постраждала: дах був пошкоджений в результаті бойових дій. Крім того, парафіяльний будинок та кілька прилеглих будівель було повністю зруйновано. У 1916 році дзвіницю було вивезено «москалями», тому люди використовували саморобний механізм для дзвоніння. Щоб зберегти українську культуру та запобігти «полонізації», українці у 1923 році заснували приватну українську школу під назвою «Рідна Школа» [107].

С. Шидлівці

Парафія святого Миколая мала кам'яну церкву, яка була побудована до 1886 року. Проте, під час Першої світової війни верхня частина цієї церкви та весь парафіяльний будинок зазнали руйнування [63].

На початку 20-го століття у селі Шидлівці була етатна двокласна школа, де викладання здійснювалося українською мовою. Також діяла читальня товариства «Просвіта», очолювана місцевим парохом. У селі було активне товариство «Сокіл».

У 1914 році в селі функціонували різноманітні братства: братство тверезості, «Звичайне братство», «Молодіжне братство Серця Христового». Місцевий парох о. Микола Бутковський вів гурток «Сільський Господар», що сприяло розвитку землеробства та сільського господарства [51].

За часів «Другої Речі Посполитої» відбулось значне ополячення. Поляки відкривали свої організації – «Kółko rolnicze» і «Związek Strzelecki» [107].

С. Яблунів

Церква Успіння Пресвятої Богородиці була побудована з каменю у 1875 році та була освячена рік пізніше, у 1876 році. У 1906 році у селі була етатна 2-класна школа, де навчання велося українською мовою. Читальня товариства «Просвіта» теж функціонувала, маючи 110 учасників, та очолювалася парохом о. Даниїлом Бахталовським. Крім того, при читальні працювала крамниця. На парафії діяли Апостольство молитви та братство тверезості.

У 1911 році в селі розпочало свою діяльність русько-католицьке товариство «Єдність», яке налічувало 160 членів. Будівництво будинку товариства «Просвіта» розпочалося ще у 1912 році, але було завершено лише у 1924 році [48].

Отже, під впливом подій Першої світової війни багато храмів у деканаті зазнали руйнувань, що суттєво вплинуло на розвиток регіону. Однак громади Гусятинського деканату продовжували розвиватися навіть у складний період війни. Там функціонували релігійні, просвітницькі та спортивні товариства, а також читальні.

Згідно з архівними матеріалами, парохи відігравали важливу роль у розвитку деканату. Вони не лише дбали про релігійне життя громади, а й стимулювали освітні, політичні та соціальні аспекти життя, сприяючи розвитку громадських ініціатив та підтримуючи їх матеріально.

3.2. Душпастирська праця та громадянська позиція духовенства в міжвоєнний період та в умовах ліквідації УГКЦ (1925–1946 рр.)

В міжвоєнний період душпастирі Гусятинського деканату відігравали важливу роль в просвітницькій діяльності в регіоні. Оскільки спроби створення Української незалежної держави зазнали краху, територія Галичини була окупована поляками, які встановили свою владу в області. Українське населення постало перед викликами ополячення та пацифікації. Основними захисниками перед цими проблемами постало духовенство ГКЦ. Як і в попередньому періоді, священнослужителі активно займалися душпастирською та громадською працею. Про це свідчить той факт, що українці в тодішніх умовах змогли зберегтися як етнос та нація. Великі зусилля до цього докладало духовенство ГКЦ, яке відстоювало українську мову, підтримувало діяльність українських товариств та вело активну просвітницьку діяльність серед місцевого населення.

Вже після Першої світової війни духовенство, як і населення Галичини (як можемо побачити в попередньому розділі), відмовилося підтримувати

москвофільські погляди. Про це свідчить відсутність товариств ім. Качковського на території Гусятинського деканату в повоєнний період. А з «першим» приходом радянської влади в 1939р. ненависть до всього «московського» почала тільки зростати. За цей короткий період 1939-1942р. радянська влада вже встигла провести «фільтрацію» місцевого населення та інтелігенції. Репресії не оминули і українську церкву, в якій вбачали загрозу створення «радянського світу».

З приходом німецької влади репресії щодо церкви дещо послабились, проте німці тримали під пильним контролем ГКЦ. Згодом німецька влада заарештовувала і розстрілювала священнослужителів за їх підтримку ЗУНР і переховування євреїв. А наприкінці війни арешти та вбивства стали звичайною справою для імперії, яка «кидалась у передсмертній агонії».

Повернення окупаційної радянської влади в 1945р. позначилось на масових репресіях, розстрілах. Всіх ідеологічно не згідних з системою знищували. В цей період особливо постраждала ГКЦ, адже після смерті митрополита Андрея Шептицького радянське керівництво спробувало знищити духовенство української церкви. Арешт єпископів ГКЦ, масові репресії щодо духовенства та вірних мали руйнівний вплив на церкву. Проте навіть після «псевдособору» духовенство ГКЦ продовжило підпільну діяльність. Зокрема, це відбувалось і на території Гусятинського деканату.

С. Васильківці

Станом на 1925 р. школа в залишалась етатовою 2-класною з польською мовою навчання. У селі продовжувала діяльність філія товариства «Просвіта».

У 1927 році стару церкву було розібрано, а на її місці за ініціативою місцевого пароха о. Михайла Марморовича звели нову з цегли. У 1932 році було засновано товариство «Сокіл», в якому брали участь 300 учасників. Також у селі діяв відділ «Союзу Українок». Після війни поляки створили свою організацію «Związek Strzelecki» та будинок «Dom ludowy», де була крамниця організації «Kółko rolnicze» [107].

У 1939 році, після приходу більшовицького режиму, відносно місцевого населення почали застосовувати репресивні заходи. Наприклад, місцевого юриста, Степана Квасицького, було вивезено до Сибіру [107].

Спільнота не виявила готовності перейти до російського православ'я, тому вона підтримувала та захищала підпільних священників, які здійснювали підпільне служіння в селі, а проживали у Чорткові – Коржинського і Павлика [70].

С. Гадинківці

Станом на 1925р. в селі продовжували діяти різні організації, такі як: братство тверезості, Апостольство молитви та братство Серця Христового. У селі Швайківці головою читальні й далі залишався парох села о. Клим Соневицький. У 1929 році при парафії функціонував «Марійський союз молоді», але в подальших роках не має згадок про його існування [55]. В 1938р. при парафії продовжувало діяти церковне братство і Апостольство молитви [58]. За відомостями, у період між 1945 та 1947 роками отець Павло Микитин перейшов до російського православ'я [70].

С. Говилів Великий

У 1925 році у селі Говилові Малому (дочірня парафія) за ініціативою пароха о. Володимира Богачевського була зведена дерев'яна капличка Непорочного зачаття Ісуса.

При парафії продовжувало діляність братство тверезості та братство Успіння Пречистої Діви Марії. При парафії було Апостольство молитви, яке 115 членів. Історично відомо, що у 1927 році поляки розігнали українську процесію, яку очолював священник і відправляв молебень біля хреста за селом на вшанування звільнення від панщини у 1848 році. У 1932 році у селі Говилові Малому було засновано гурток «Рідна школа» [107].

В 1938р. Продовжувало свою діяльність церковне братство тверезості, братство сестриць Успіння Пресвятої Діви Марії і Апостольство молитви.

За даними доктора Василя Бабія, село зазнало серйозних руйнувань під час Другої світової війни. Проте основним післявоєнним викликом стало масове заслання молоді та свідомих українців в Сибір та інші віддалені регіони

Радянського Союзу, що стало основною проблемою [107]. Відомостей про священнослужителів періоду 1938-1946 немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Теодозій Курпіяк (1938р.) [58].

С. Городниця

Станом на 1925р. продовжувало діяти братство тверезості, значно зросло Апостольство молитви, яке нараховувало 412 членів. У 1935 році в парафії також було запроваджено свічкове братство. Крім цього, працювали читальня товариства «Просвіта» та громадська організація «Луг» [58].

Станом на 1938р. братство тверезості, Апостольство молитви, свічкове братство та парафіяльна читальня «Скала» активно продовжували розвивати свою діяльність, важливу для спільноти та культурного і духовного життя. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Юрій Бернат (1938р.) [58].

М. Гусятин

У 1928 р. церкву було відновлено після значних руйнувань протягом війни.

Згідно з інформацією «Шематизма всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий 1929», маємо наступне: «місто Гусятин після Світової війни потрапляє під закриття з сусідньою державою кордону, більшість населення покидає місто і виїжджає за кордон або інші краєві міста» [55].

При парафії продовжувало функціонувати Апостольство молитви. В 1929 р. товариство «Рідна школа» припинило свою діяльність через обмежену кількість дітей [55].

У 1930 році відбулося відновлення парафіяльних будинків у місті, а також відбудовано церкву у селі Вільхівчику. Також було засновано товариство «Доброї смерті». Цитований збірник Чортківської округи вказує на створення товариства «Рідна школа» у 1926 році та його ліквідацію у 1934 році. Щодо міста, зазначається, що воно було зруйноване «до тла» [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяти Апостольство молитви, а також здійснювало діяльність товариство «Доброї Смерті» [58].

Упродовж 1945–1947 років священник села о. Теодор Рак (Раченко) згодився на «відновлення єдності» і перейшов на російське православ'я [70].

С. Іванівка

В 1925р. в селі продовжував функціонувати «Руський Народний Дім», читальня товариства «Просвіта». При парафії діяло Братство тверезості та Апостольство молитви, яке налічувало 210 членів [53].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяльність братство тверезості та Апостольство молитви. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Іван Любович (1938р.) [58].

С. Ключинці

Станом на 1935 р. в селі функціонувала читальня товариства «Просвіта», а братство «Біла Лелія» продовжували свою діяльність. Також у цей час діяли свічкове братство та Апостольство молитви, активно функціонував гурток «Рідна школа» [58].

Станом на 1938р. при парафії продовжували діяти братства: «Біла Лелія», свічкове братство та Апостольство молитви [58].

У період з 1945 по 1947 рік отець Іван-Орест Проскурницький, парох села, перейшов до Російської православної церкви. Проте пізніше з'явилися свідчення про те, що віруючі в селі Ключинці були проти наступного пароха о. Фесюка і не ходили до церкви [70].

С. Верхівці

Церква Різдва Пресвятої Богородиці збудована в 1888р. За ініціативою пароха та керівництва Станіславівської єпархії в селі була створена окрема парафія у 1928 році. Дерев'яна церква постраждала під час війни, але була відновлена зусиллями місцевої влади та священника о. Івана Проскурницького у 1930 році. До 1928 року село функціонувало як дочірня парафія села Перемилів [63].

У 1931 році в селі функціонувала 2-класна школа, де викладання проводилося польською мовою. Також працювала читальня товариства

«Просвіта». При парафії активно діяли різні організації, зокрема свічкове братство, братство тверезості, братство Найсвятіших Тайн, а також Апостольство молитви спільно з братством Найсвятішого Серця Христового [55].

Станом на 1938р. при парафії продовжували здійснювати діяльність: свічкове братство, братство тверезості, братство Найсвятіших Тайн та Апостольство молитви спільно з братством Найсвятішого Серця Христового – 70 учасників. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останній парох, про якого є інформація, – о. Іван - Орест Проскурницький, який в Клювинцях впродовж 1945-1947р. перейшов на російське православ'я (1938р.) [58].

М. Копичинці

В 1925р. в місті Копичинці та селах Котівка і Теклівка було організовано читальні під керівництвом пароха о. Петра Шанковського. Паралельно з цим при парафії діяли чоловіче та жіноче братства.

У зв'язку з відмовою отримати від польської влади дозвіл на відновлення діяльності молодіжного об'єднання «Січ» і «Сокіл», громада створила нове об'єднання – «Луг» [107].

Станом на 1938р. При парафії продовжувало здійснювати діяльність звичайне братство, братство Апостольства молитви та братство Матері Божої Неустанної помочі [58].

У 1941 році в місті Копичинці відбулося «Свято зброї», яке зібрало близько 20 тисяч учасників. В цьому ж році читальня «Просвіта» припинила свою діяльність через антинімецькі акції Української Повстанської Армії (УПА) та зростання репресій союзників Німеччини проти українців [107].

До якого часу о. Антін Пельвецький був парохом села, залишається невідомим; ймовірно, його призначення тривало до 1945 року, коли його залучила до співпраці радянська агентура. Наступний парох, о. Михайло Чорняк, зафіксований протягом 1945-1947 років, перейшов на православ'я згідно з московським обрядом [70].

С. Коцюбинці

У селі активно продовжувала функціонувати читальня товариства «Просвіта», а також різні братства - господарів, жінок, хлопців та дівчат, разом з братством тверезості та Апостольством молитви. Також, були активні польські організації, зокрема «Dom ludowy», «Kółko rolnicze» та «Związek Strzelecki». З українських організацій в міжвоєнний період існували «Луг», гурток «Рідна Школа» та «Союз Українок» [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяти братство тверезості та Апостольство молитви [58].

Невідомо, доки парохом села був о. Петро Томашівський, однак відомо, що в 1945-1947 рр. парохом села був о. Михайло Клим, який перейшов до московської Церкви [70].

С. Кругулець

В міжвоєнний період при парафії існувало безстатутне братство, яке керувало крамницею, а також братство тверезості, що об'єднувало 73 членів. Читальня мала свій власний статут, а головою цієї організації був священник, о. Нестор Козілевський. Не менш важливою була діяльність церковного братства, яке також приділяло увагу функціонуванню крамниці [50].

Станом на 1938р. при парафії діяло звичайне церковне братство та продовжувало діяти братство тверезості [58].

Протягом 1945-1947р. парох села о. Нестор Козілевський пішов на «воз'єднання» з РПЦ [70].

С. Личківці

У 1879 році була завершено будівництво кам'яної церкви, яка була освячена у 1882 році. Саме в цьому році у селі утворилася нова парафіяльна громада, яка до цього часу була підпорядкована парафії у селі Трибухівці [63].

У 1929 році у селі діяла 3-класна школа, де викладання проводилося польською мовою. При парафії працювало Апостольство молитви. У 1935 році було створено братство «Матері Божої Неустанної Помочі» з 70 учасниками. Також в селі була освячена Хресна Дорога, споруджена ще у 1930 році [58].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяти Апостольство молитви. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Володимир Чорній (1938р.) [58].

С. Мшанець

Станом на 1925р. в селі продовжувала діяти читальня та крамниця товариства «Просвіта», і разом з ними працювало молодіжне товариство «Сокіл». Паралельно з цим при парафії функціонували церковне чоловіче та жіноче братство, а також діяло Апостольство молитви [53].

Станом на 1938р. при парафії продовжували діяти церковне чоловіче та жіноче братство, Апостольство молитви [58].

У 1940 р. парох села о. Ілля Кливак був вивезений більшовиками на заслання до Ташкента [107].

С. Нижбірок Новий

У 1925 році при парафії функціонувало звичайне церковне братство. У обох селах, як у Нижбірку Старому, так і в іншому селі, діяла читальня товариства «Просвіта». У Нижбірку Старому її очолював парох о. Северин Шанковський. Крім цього, в обох селах діяли церковні магазини та кооперативи під назвою «Єдність» [53].

Станом н 1938р. при парафії продовжувало діяти звичайне церковне братство [58].

За даними Антіна Олексюка та Марії Шанковської, після приходу радянської влади у селі сталися репресії проти свідомого українського населення. Голова читальні товариства «Просвіта» був застрелений, ще 10 осіб було вислано до Сибіру, а місцевого священника - о. Северина Шанковського - переслідували, а після його смерті його дружину виселили з власного дому [107].

Парох села, о. І. Мороко, згідно з доповіддю до відділу «О» УМБД у Тернопільській області, вказував на прихід до села Васильківці з Чорткова «нез'єдинених» священників Коржинського та Павлика, які проводили пропаганду проти православної церкви. У доповіді зазначалося, що місцеві

мешканці надавали їм допомогу продуктами. Хоча прямо не зазначається, але це вказує на його прийняття російського православ'я [70].

С. Оришківці

В 1925р. в селі Оришківці продовжувала свою роботу читальня, яка належала товариству «Просвіта». Тут також діяло братство свічкове, братство тверезості та Апостольство молитви. Польський вплив на місцеве населення був помітним, оскільки функціонували польські організації, зокрема «Kółko rolnicze» [53].

Станом на 1938р. на парафії продовжувало діяти братство церковне, звичайне, братство тверезості та Апостольство молитви [58].

У 1945-1947 рр. парох села о. Андрій Литвинюк перейшов на московське православ'я [70].

С. Перемилів

У селі діяла читальня, яка відносилася до товариства «Просвіта» і мала власний будинок. При парафії активно діяли Братство тверезості та Апостольство молитви. У селі Верхівці продовжувало існувати братство Найсвятіших Тайн. У 1929 році було створено парафіяльну читальню, а також молодіжне товариство «Єдність» [55].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяти братство Найсвятіших Тайн і Апостольство молитви, а також парафіяльна читальня та молодіжне товариство «Єдність». Діяла також і парафіяльна читальня «Скала», яка налічувала 60 членів. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Іван Малащук (1938р.) [58].

С. Постолівка

Станом на 1925р. в селі продовжували діяльність братство молитви Серця Ісусового, братство тверезості. Також у селі діяла польська школа під назвою «T.S.L.» [107].

Станом на 1938р. продовжувало свою діяльність братство молитви Серця Ісусового, яке налічувало 200 членів. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останній парох, про якого є інформація, – о. Василь Павлик (1938р.) [58].

М. Пробіжна Нова

У м. Пробіжній Новій читальня «Просвіта» продовжувала свою діяльність у відремонтованих або нових приміщеннях. Паралельно при парафії у цьому селі діяли братство тверезості та Апостольство молитви [53].

В 1927 році у місті було закрито стару церкву Різдва Пресвятої Діви Марії, де не відбувалися богослужіння. Також у селі функціонували польські організації, зокрема «Kółko rolnicze» і «Związek Strzelecki» [107].

Станом на 1938р. у селі Пробіжній Новій, при парафії, функціонували активно братство тверезості та Апостольство молитви. Там також існувала парафіяльна читальня під назвою «Скала», в якій було зареєстровано близько 180 членів. Крім цього, працювала бібліотека. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був декан о. Антін Пельвецький (1938р.) [58].

С. Самолуски

Станом на 1925р. продовжувала діяти читальня товариства «Просвіта». При парафії діяло братство тверезості, яке налічувало 108 членів, та Апостольство молитви – 204 членів. При парафії функціонувала захоронка сестер -служебниць Непорочної Діви Марії [53].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяти Апостольство молитви. При парафії продовжувала здійснювати діяльність захоронка сестер-служебниць [58].

У своїх проповідях парх села о. Йосиф Дуплавий закликав парафіян активно підтримувати боротьбу за Самостійну Україну та допомагати Українській Повстанській Армії (УПА). Однак через активну проукраїнську позицію у 1945 році його засудили на 15 років каторжних робіт [70].

С. Сидорів

В 1925р. в селі продовжувала функціонувати читальня, належна товариству «Просвіта», керівником якої був парох о. Віктор де Лодзя Росткович. При парафії діяли кілька братств: старших чоловіків і жінок, хлопців і дівчат, а також братство

Серця Ісусового. Також в рамках парафії існували братство тверезості та Апостольство молитви [53].

У 1934 році села Сидорів, Безодня і Слобідка Сидорівська були об'єднані в єдину громаду. Згідно з «Історичним шематизмом Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938рр.)», ці парафії функціонували автономно до 1934 року. У «Шематизмі всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1935» згадується про ці поселення, однак не міститься інформації про парафіяльні структури, духовенство чи окремих згадок про них [57].

Станом на 1938р. при парафії продовжували діяти: братство старших чоловіків і жінок, братство хлопців і дівчат, братство тверезості та Апостольство молитви [58].

Інформація про те, доки о. Віктор де Лодзя був парохом села, залишається невідомою. Однак наступний парох, о. Йосип Антків, прийняв російське православ'я протягом 1945-1947 років [70].

С. Суходол (Суходіл)

Після війни при парафії було створено братства господарів, господинь, хлопців та дівчат. У 1925 році братство Апостольства молитви налічувало близько 107 членів. У 1930 році в селі функціонувала читальня товариства «Просвіта», головою якої був парох о. Олександр Гілевич [54].

Станом на 1938р. продовжувало діяти братство звичайне і Апостольство молитви [58].

Парох села Суходолу, о. Микола Баницький, у період з 1945 по 1947 рік перейшов до московського православ'я [70].

С. Сухостав

В 1925р. при парафії продовжувало активну роботу братство тверезості та братство Апостольства молитви, яке налічувало 733 членів. У межах братства функціонувала бібліотека релігійних книг. Після війни був відновлений будинок товариства «Просвіта», де діяв «Союз Українок» та організація «Луг» [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяльність братство тверезості, братство Апостольства молитви, яке налічувало 786 членів [58].

Парох села, о. Мар'ян Рогошевський, прийняв московське православ'я впродовж 1945-1947рр [70].

С. Товстеньке

У 1925 році читальня товариства «Просвіта» продовжувала активну роботу, головою якої був сам парох о. Іван Лушпинський. Також в селі діяв драматичний гурток. На парафії діяло Братство тверезості та Апостольство молитви [58].

Після приходу поляків місцеві жителі організували свої товариства – «Луг» та «Союз українок». Разом з цим поляки створили свої організації – «Kółko rolnicze», «Dom ludowy», «Związek Strzelecki». Відносини між українцями та поляками в селі залишалися напруженими [107].

Станом на 1938р. при цій парафії продовжувало працювати братство тверезості і Апостольство молитви, учасниками останнього було 154 особи.

Також були створені нові організації: товариство «Доброї Смерті» та «Марійська Дружина», які мали свої бібліотеки. Парафіяльна читальня «Скала» об'єднувала 67 осіб [58].

Невідомо, до якого часу парохом села був о. Іван Лушпинський, відомо, що протягом 1945-1947 рр. парох о. Юрій Метик прийняв московське православ'я [70].

С. Трибухівці

В селі в міжвоєнний період діяло Апостольство молитви. У збірнику чортківської округи міститься інформація, ознайомившись з якою можна зробити висновок, що в 1933 р. в селі вже діяла організація «Рідна школа» [107].

Станом на 1938р. продовжувало діяльність Апостольство молитви, яке налічувало 195 членів. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Володимир Чорній (1938р.) [58].

С. Тудорів

В 1925р. при парафії активно діяло товариство «Божого Серця», у складі якого було 85 членів. Після закінчення війни в селі з'явилося товариство «Рідна

школа», проте конкретних подробиць про його діяльність немає. У 1927 році в с. Майдан звели церкву Пресвятої Трійці. Також функціонувало товариство «Сокіл», а також у 1927 році було створено товариство «Луг». Планувалося будівництво будинку для товариства «Просвіта», але через більшовицьку в окупацію (1939р.) воно не було завершено [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяльність товариство «Божого Серця», яке налічувало 80 осіб. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Теофіл Соневицький (1938р.) [58].

С. Увисла

В 1925р. в селі продовжувала діяти читальня товариства «Просвіта» на чолі з парохом о. Северином Підлясецьким. Також при парафії продовжувало працювати братство тверезості [53].

За польської влади гурток «Рідна школа» припинив свою діяльність. Крім «Просвіти», існувало також молодіжне товариство «Луг» [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяльність братство тверезості. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Северин Підлясецький (1940р.) [58].

М. Хоростків

В 1925р. читальня товариства «Просвіта» продовжувала свою діяльність під керівництвом місцевого пароха о. Теодора Турули. При парафії також продовжувало працювати братство тверезості. Крім того, існувало братство Найсвятішого Серця Христового. У 1935 році було відновлене Апостольство молитви [57].

У 1931 році на околиці міста була створена ще одна читальня товариства «Просвіта». У цей же період діяли гурток «Рідна школа», організація «Відродження», відділ «Союз українок». Того ж 1934 року було засновано товариство «Луг». Поляки в цей час створили «Kółko rolnicze» та подібні організації, такі як «Związek Strzelecki» [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяти Апостольство молитви та братство Найсвятішого Серця Христового [58].

У 1941 році 20 хлопців з міста Хоросткова були відвезені до Умані разом з іншими семистами людьми, де їх закатували і вбили. Після радянізації Хоросткова почалися репресії і декілька хлопців, які ховалися, були показово вбиті. У період між 1945 та 1947 роками парох села, отець Михайло Єднак, змінив свою приналежність на московське православ'я [70].

С. Хлопівка

Станом на 1925р. в селі читальня товариства «Просвіта» активно продовжувала свою роботу. Крім того, при парафії діяли звичайне церковне свічкове братство, жіноче та чоловіче братства, а також Апостольство молитви, яке об'єднувало 50 вірних [53].

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяти звичайне церковне, а також Апостольство молитви, яке налічувало 86 членів. Діяла парафіяльна читальня «Скала». Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Парохів не було, тому що це експозитура. [58].

С. Целіїв

В 1925р. в селах Целіїв і Мишківці (дочірня громада) діяло церковне братство для чоловіків і жінок, а також Апостольство молитви, об'єднуючи в собі 78 вірних [53].

Станом на 1938р. продовжувало діяти братство церковне чоловіче і жіноче, а також Апостольство молитви. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Роман Копистянський (1938р.) [58].

С. Чабарівка

В 1925р. При парафії продовжували діяти різноманітні церковні братства: чоловіче, жіноче, парубоцьке та дівоче. Було також братство тверезості та Апостольство молитви. У 1931 році утворилося братство Божої Матері Неустанної Помочі [57]. В 1932 році гурток «Рідна Школа» було ліквідовано через «антидержавну поведінку вчителів» [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжували діяти братство тверезості та Апостольство молитви, братство Божої Матері Неустанної Помочі та звичайне свічкове братство [58].

У 1944 році о. Анатолія Малиновського, пароха, було затримано та відправлено на заслання до Сибіру на строк у 10 років [60, с. 426]. Новий парох с. Чабарівки – о. Олександр Малиновський (брат о. Анатолія) регулярно приходив до військових УПА і відправляв у криївках богослужіння, сповідав та уділяв Св. Причастя [70].

С. Шидлівці

В 1925р. при парафії діяло братство звичайне [53]. Більше немає інформації.

Станом на 1938р. при парафії продовжувало діяльність братство звичайне. Інформації стосовно періоду 1938-1946р. немає. Останнім парохом, про якого є інформація, був о. Микола Бутковський (1938р.) [58].

С. Яблунів

В 1925р. при парафії продовжували діяльність Апостольство молитви та братство тверезості. У 1935 році в селі функціонувало братство Матері Божої Неустанної Помочі [57].

Після війни у селі з'явилося товариство «Луг», а в 1930-х роках утворився «Союз Українок». В 1935 році в Яблуневі відкрили дитячий садок. Також у селі існували пропольські організації: «Dom ludowy» та «Związek Strzelecki» [107].

Станом на 1938р. при парафії продовжували свою діяльність братства: Апостольство молитви та братство тверезості, братство Матері Божої Неустанної Помочі. Діяла парафіяльна читальня «Скала» [58].

У 1945 році внаслідок військових дій частину села знищено вогнем. Після встановлення радянської окупації розпочалися репресії, що призвели до депортації частини місцевих мешканців до Сибіру на видобувній копальні в регіоні Чита, що знаходиться у Забайкальському краї.

Невідомо, доки парохом села був о. Володимир Величковський, відомо, що в 1945-1947 рр. парохом села був о. Володимир Білинський, він і прийняв московське православ'я [70].

Отже, в міжвоєнний період громадська діяльність та душпастирське служіння священників Гусятинського деканату набуло нових рис. В такий важкий період вони змогли адаптуватися до ситуації, засновувати братства, проукраїнські товариства, були учасниками молитовних спільнот та підтримкою для свого народу.

Протягом важкого періоду радянської та німецької окупації священнослужителі не покинули свою паству. Навіть після псевдособору, незважаючи на велику підтримку цього явища в деканаті (22 священнослужителі підтримали «воз'єднання» з РПЦ), зумовленої активною діяльністю декана Гусятинського, а пізніше Єпископа Станіславівського – Антонія Пельвецького, підпільна діяльність в деканаті все ж була. Тому українська церква на території Гусятинського деканату не була знищеною, але набула нових рис, адже люди завдяки служінню підпільних священників змогли зберегти свою віру аж до сьогодення.

РОЗДІЛ 4. ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ ТА ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення РФ проти України, наукова спільнота має першочергове завдання: формування та утвердження української нації, її самобутності, регіональної консолідації тощо. У цьому контексті державні та громадські інституції потребують використання історичного досвіду або «політики пам'яті» для формування «державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (на основі нового Закону України) [128].

Важливе місце у формуванні сучасного покоління займає шкільна історія, основу якої становить історичне знання. Історичний матеріал включає дві важливі складові: теорію та факти. Основу історичних фактів становлять події, процеси, явища; складовою теорії є їх аналіз, інтерпретація, оцінка. Історичну освіту формує історична правда, яку аналізують, оцінюють та висловлюють своє ставлення до неї. Історична правда є основою для розбудови «політики пам'яті» української нації на сучасному етапі її розвитку.

Для побудови цілісної картини історичної правди важливою характеристикою є її цілісність, яка б включала усі важливі складові історичного розвитку українського суспільства. Вважаємо, що на сьогодні не до кінця висвітленими залишаються питання, які пов'язані із історичним розвитком релігійних спільнот, служіння та діяльності їх діячів у шкільному навантаженні з історії, зокрема, в контексті кожного історичного періоду. Важливою у цьому контексті є методика викладання курсу історії України в 7-11 класах, який насичений подіями релігійного життя на території України, функціонуванням християнських спільнот, їх витоків та різноманітності, а також впливом релігійних діячів на процеси національного відродження у XIX ст. та формування національної ідеї Української держави [129]

Особливої уваги заслуговує вивчення портрету релігійних діячів, проведення просопографічних та біографічних досліджень для детальнішої

персоніфікації історичної постаті. У цьому контексті особливо важливим є вивчення біографій не тільки відомих історичних постатей, але так званих «малих людей» - представників парафіяльного духовенства, їхньої діяльності, внеску в розвиток українського національного руху та державотворення. Дослідження релігійних процесів та діяльності представників духовенства має значний пізнавальний та виховний потенціал у вивченні історії України.

Концепція Нової української школи репрезентує для педагогів та учнів нові завдання для пізнання та вивчення історії, досягнення нових компетентностей та соціально-комунікативних навичок, таких як креативне мислення, комунікабельність, стресостійкість тощо. Досягнення цих завдань не є можливим без вивчення мікроісторії, локальної історії окремих регіонів, населених пунктів, а також без розуміння учнем ролі людської особи у світі та її приналежності до суспільства. Історичні процеси та події наповнюють конкретні історичні постаті, вивчення їхнього життя та діяльності швидше сприймається та запам'ятовується школярам.

Інтеграція матеріалу даної магістерської роботи до шкільного навчального процесу в закладах загальної середньої освіти можлива як процес доповнення шкільної програми з історії України на прикладі «Громадської та релігійної діяльності греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії (1905 – 1946 рр.). Такий підхід не тільки доповнить краєзнавчі знання школярів про особливості релігійного життя у зазначеному історичному періоді, але сприятиме накопиченню історичних знань для аналізу та систематизації цілісного процесу історичного розвитку.

Наукова розвідка про «Громадську та релігійну діяльність греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії (1885-1946 рр.)» включає дані про розвиток Греко-католицької церкви, представників духовенства, їх вплив на суспільно-політичні процеси даного історичного періоду. Ці дані та факти доповняють та поглиблюють курс шкільної історії.

Використовуючи рекомендації українських методистів І.Рибак та Н.Ольхіна, у наступний спосіб можемо застосувати наукові напрацювання на уроках історії:

1.Алгоритмічний.

Вивчення громадської та релігійної діяльності представника греко-католицького духовенства можемо здійснювати за певною послідовністю.

1.1.Запам'ятовування прізвища, імені особи.

1.2.Ознайомлення з основними етапами та змістом діяльності особистості.

1.3.Засвоєння її переконань, ідей, поглядів, ідеалів.

1.4.Вияснення, інтереси якої соціальної групи віддзеркалювала ця особистість.

1.5.Вивчення оцінок особистості її сучасниками та сучасними науковцями.

Такий підхід забезпечить вивчення основних фактів з життя та діяльності релігійного діяча. Вчитель та учні можуть поглиблювати або узагальнювати матеріал запропонованої схеми.

2.Біографічно-оціночний.

Вивчення особистості реалізується через вирішення біографічних завдань. Вчитель сприяє накопиченню учнями інформації про видатну релігійну особу. Коли ж учні опрацюють достатній обсяг інформації, тоді вчитель може запропонувати огляд загальної біографічної довідки про вивчених осіб, не називаючи їх імен та прізвищ.

Наприклад: уродженець с.Гадинківці, що на Гусятинщині. Після здобуття освіти був висвячений на священника, а згодом на єпископа. Під час «другої радянської» був ув'язнений радянськими спецслужбами, помер у Лук'янівській тюрмі м.Києва. Є проголошений новомучеником УГКЦ.

3. Порівняльний

У процесі вивчення певної теми вчитель пропонує заповнити порівняльну таблицю, яка допомагає узагальнити та систематизувати інформацію.

№	Назва парафії	Священник	Кількість вірних	Релігійні товариства	Національно-патріотичні товариства

Заповнення даної таблиці сприятиме вивченню матеріалу, а також до пошуку та опрацюванню додаткових джерел інформації.

4. Оціночно-екстремальний.

Учні разом з вчителем дають оцінку особистості за її поведінкою в екстремальній ситуації.

Наприклад: Дудкевич (Дуткевич) Євген народився 1872 р., священниці свячення отримав у 1896 р. Прізвище та ім'я о.Євгена Дудкевича фігурує в документі-зверненні Заступнику раднаркома В.Молотову від духовенства ГКЦ м.Львова. У зверненні йдеться про засудження дій радянської влади по відношенню до духовенства ГКЦ та створення так званої «Ініціативної групи».

Потрібно дати оцінку цього факту: відваги протистояти окупаційній владі.

5. Частково-оціночний.

Вчитель разом з учнями дає оцінку постаті релігійного діяча за окремими, але яскравими сторінками його біографії.

Пельвецький Антін (1898–1957), свяч: 1925р., целібат.

Душпастирська праця: шкільний катехит в Надвірній 1925–1927р. Сотрудник в Печеніжині 1929–1930р. (Коломийський деканат). Адміністратор в Петликівцях Старих 1930–1933р. (Бучацький деканат). Адміністратор в м. Пробіжна Нова 1935–1938р. Парох в м. Копичинці 1946р. (Гусятинський деканат). Гусятинський декан 1946р. Перейшов до РПЦ в 1946р.

На місце єпископа Григорія Хомишина окупаційна влада призначила Антонія Пельвецького. Проводив агентурну і розвідувально-вербувальну діяльність серед священнослужителів та вірних УГКЦ. В НКВД як агент мав позивний «Шевчук». Стає діяльним членом ініціативної групи по возз'єднанню з

РПЦ. Ухвалою синоду РПЦ від 19 лютого 1946 року адміністратор о. Антоній був призначений єпископом Станіславським і Коломийським. 23 лютого 1946 року в Воздвиженській церкві Києво-Печерської лаври митрополитом Київським РПЦ Іоанном (Соколовим), екзархом України, був воз'єднаний з православною Церквою в числі 30 священиків - членів ініціативної групи. У той же день пострижений у чернецтво.

6. Прогнозований.

Визначення історичного шляху особистості та його впливу на майбутні покоління. Вміння зробити правильний прогноз розвитку особи, культури, держави.

Наприклад, у с. Коцюбинцях на Гусятинщині о. Вітольд Білінський був парохом села з 1893 по 1913 рр. При парафії діяла читальня ім. М. Качковського, яка нараховувала 85 членів на чолі з парохом. При парафії діяло господарське товариство для жінок, хлопців та дівчат. Також діяло братство тверезості, а при церкві функціонувала крамниця. Збірник Чортківської округи подає, що читальня ім. М. Качковського в селі була закрита ще в 1904 р., у 1912 р. була відкрита читальня «Просвіти».

Разом з учнями прогнозувати: Чому припинила діяльність ім.М.Качковського? До якого суспільно-політичного напрямку вона належала? Яка роль у цьому місцевого священника?

7. Дослідницький.

Провести паралелі між діяльністю священника на парафії у різні історичні періоди: Першої світової війни, міжвоєнного періоду та Другої світової війни.

8. Накопичувальний

Вивчення особистості здійснюється шляхом складання просопографічного портрета релігійного діяча у певній послідовності. На початку року вчитель зорієнтовує учнів на опрацювання даних про релігійних діячів. Накопичення інформації здійснюється учнями в позаурочний та урочний час, але за певними історичними блоками. На кожний урок учень готує частину біографії, який дозволяє цілісно зрозуміти його особистість.

9.Ігровий

Вивчення громадської та релігійної діяльності священників через застосування дидактичних ігор.

Наприклад.

- 1.Необхідно пригадати місцевість служіння священника;
- 2.Описати його зовнішній вигляд, риси його характеру;
- 3.Перерахувати основні сфери його діяльності.
- 4.Оцінити діяльність даної особи для конкретної місцевості [130]

Для кращого впровадження в шкільний курс з історії України результатів дослідження вважаємо за потрібне подати використані в процесі дослідження наукові принципи, а саме: принцип об'єктивності, історизму, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення, класифікації, хронологічний метод, діахронний, порівняльно-історичний, мікроісторичного аналізу та метод біографістики.

Зупинимось на детальнішому описі принципів, які радимо використовувати:

- принцип об'єктивності реалізувався в пошуку й доборі різноманітних за походженням та інформаційним потенціалом історичних джерел, критичний аналіз яких допоміг з'ясувати та систематизувати основну інформацію, що дало змогу цілісно описати об'єкт дослідження (Гусятинський деканат Станіславівської єпархії 1885-1946 рр.);

- принцип історизму сприяв розгляду розвитку парафіяльної мережі та діяльності духовенства в структурі різних політичних режимів: Австро-Угорщини, Речі Посполитої, радянської та німецької влади;

- методи аналізу та синтезу - для вивчення всього спектру доступних джерел реконструкції характеристики діяльності парафій та життєпису душпастирів Гусятинського деканату;

- методи індукції та дедукції – допомогли у переході від знання окремих фактів про парафії та священників Гусятинського деканату до знання загального і від знання загальних закономірностей до окремого їх прояву;

- метод систематизації сприяв дослідній процедурі та групуванню доступних джерел в цілісну систему, що дозволило висвітлити життя парафій і реконструювати історичні портрети кожного священника, які були парохами в Гусятинському деканаті з 1885 по 1946 рр.

- метод узагальнення допоміг зафіксувати загальні ознаки та властивості функціонування парафій Гусятинського деканату та діяльність душпастирів;

- метод класифікації допоміг сприяти процедурі класифікації доступних джерел в цілісну систему, що дозволило відтворити стан розвитку Гусятинського деканату 1905 - 1946 рр.

- хронологічний метод дав можливість досліджувати історичний розвиток Гусятинського деканату від початку самого його заснування XVIII ст. та показати вплив на нього різних політичних режимів: Австро-Угорської імперії, Речі Посполитої, радянської та німецької влади;

- діяхронний метод (періодизації) сприяв послідовному виокремленню й опису парафіяльної мережі Гусятинського деканату та опису діяльності священників на парафіях крізь призму державних, суспільно-політичних та релігійно-церковних процесів з їх відповідною періодизацією у відношенні до категорії «історичного часу»;

- порівняльно-історичний метод дав змогу шляхом порівняння встановити схожість та відмінність між реаліями функціонування парафій Гусятинського деканату та висвітлити діяльність священників у періоди з 1905-1925 рр., 1925-1946 рр.;

- метод мікроісторичного аналізу допоміг розкрити та дати оцінку окремим епізодам із життя священників та їхньої діяльності на парафіях Гусятинського деканату з 1905 по 1946 рр.

- метод біографістики сприяв створенню історичних портретів душпастирів Гусятинського деканату з 1905 по 1946 рр.

Використані наукові принципи учні можуть застосовувати під час таких форм засвоєння знань: урок, екскурсія (місцевий храм, бібліотека, краєзнавчий музей), огляд художнього фільму чи науково-документального, круглий стіл, конференція, симпозіум, круглий стіл, семінар тощо. Згідно освітньої програми можна використовувати, як приклад, історичні особи даної місцевості або визначні постаті УГКЦ. Проте домінуючою формою навчання залишається урок, який може бути інтегрованим, урок-практикум, урок з використанням інтерактивних методів.

Надзвичайно важливо в процесі навчання, подання матеріалу проводити паралелі між минулим та сьогоденням. При цьому оперувати конкретними фактами, ситуаціями із життя релігійних діячів, їхнім способом поведінки та вибором життєвих цінностей за різних суспільно-політичних подій.

На уроках історії учні мають досягнути певні компетентності. Згідно Концепції Нової української школи Міністерства освіти та науки України подаємо десять компетентностей для учнів середньої загальноосвітньої школи. [131].

Проаналізуємо кожну, адаптуючи її до тематики даного дослідження:

1) спілкування національною мовою. Спілкування українською мовою відіграє важливу роль у дослідженні особистостей релігійних діячів. Ця компетентність виявляється у вмінні писати, спілкуватись, висловлювати думки та аналізувати погляди українською мовою. Вона є необхідною як у процесі навчання, так і у наукових дослідженнях. Особливо важливою є вона під час роботи з архівами, польових досліджень, інтерв'ювання та вивчення генеалогічних джерел, що стосуються певних осіб. Хоча слід зауважити, що офіційною мовою богослужінь у давнину ще довгий час залишалася церковнослов'янська або старослов'янська, і багато церковних документів та записів (як от шематизми), а шематизми (львівські) ГКЦ до 1886р. використовують польську та латинський пропис українських слів. Тому для таких випадків, можливо, доречніше використовувати спілкування іншими мовами, що приводить нас до другого компетентісного підходу.

2) Спілкування іншими мовами включає в себе адекватно сприймати та правильно інтерпретувати інформацію, виражену іншими мовами, що є ключовим у зборі даних та аналізі відомостей про релігійних діячів. Ця компетентність включає усне й письмове висловлення та тлумачення понять (як от T.S.L.), думок, фактів і поглядів, особливо в контексті вивчення джерел, що написані церковнослов'янською, латинською або польською мовами. Навички розуміння термінології та понять у цих мовах, написання соціальних та культурних матеріалів з церковної перспективи сприятимуть формуванню необхідної компетентності для подальших досліджень у моєму зазначеному напрямі.

3) Природничі та технологічні компетентності дають розуміння наукових методів та їх застосування у дослідженнях. Це можна успішно застосовувати у вивченні релігійної активності греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії (1885–1946 рр.). Ці навички дозволять аналізувати вплив духовенства на розвиток греко-католицької громади та суспільства загалом у відповідний історичний період. Зокрема, дослідження релігійних рефлексій, діяльності духовних лідерів та їх впливу на релігійне життя та культурний розвиток цієї епохи можна проводити з використанням наукових методів, включаючи аналіз документів, роботу з архівами, перегляд оригінальних текстів та дослідження історичних фактів та свідчень.

4) компетентність у сфері математичної науки. Навички в математичній науці набувають особливого значення в контексті дослідження релігійних аспектів. Глобальний прогрес у сфері цифрових технологій підкреслює необхідність володіння цією компетентністю для використання математичних інструментів у дослідженнях релігійних даних. Навички обчислень дозволять здійснювати аналіз кількості прихильників конкретної конфесії протягом певних періодів, передбачати тенденції зростання або спаду чисельності віруючих, побудовувати графіки розвитку парафій або встановлювати конкретні дати подій, таких як арешт релігійних діячів. Ці навички стають інструментом для учня, вчителя чи дослідника у сфері релігійних студій, спрощуючи процес роботи з

даними та допомагаючи здійснювати точні математичні аналізи для розуміння різних аспектів релігійного життя у відповідний історичний період.

5) компетентність у галузі ІКТ. Володіння та використання інформаційних технологій є ключовим для дослідження релігійної діяльності греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії (1885–1946 рр.). Ця компетентність дозволяє учням ефективно отримувати та аналізувати інформацію про релігійні організації та їхню діяльність. Зараз велика кількість онлайн-ресурсів забезпечує доступ до інформації про історію, діяльність та вплив греко-католицької Церкви у різних країнах світу, а також про релігійних діячів цього періоду. ІКТ дозволяють не лише дистанційно отримувати доступ до цих даних, але й участь у віртуальних богослужіннях, що стало особливо важливим з поширенням пандемії COVID-19 та війною з Росією. Такі технології сприяють покращенню якості навчання, дослідження та розумінню історичних аспектів релігійної сфери, надаючи нові можливості для вивчення та аналізу цієї теми.

6) вміння вчитись впродовж всього свого життя є однією з найважливіших компетентностей. Отримання компетентності у постійному навчанні протягом життя має важливе значення для розуміння та дослідження релігійного життя греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії (1885–1946 рр.). Така компетентність дозволить глибше вивчати роль церковних діячів у сучасному світі, оскільки їхні функції розширюються, включаючи соціальну активність, адміністративну роботу, та інші аспекти поза межами традиційної місії церковного служіння. Здатність постійно навчатися стає ключовим елементом їхньої адаптації до нових викликів сучасності та оцінки власних досягнень як професіоналів і представників релігійного співтовариства.

7) Ініціативність і підприємливість формує знання з економічної історії, але й розвиває вміння та навички для вирішення різноманітних завдань у щоденному, професійному та соціальному житті.

У рамках нашого дослідження ця компетентність сприяє генерації цікавих ідей у сфері фрілансу чи стартапів, використовуючи дані про релігійних діячів. Це передбачає творчий підхід у розв'язанні проблем релігійних спільнот, що

шукають інформацію про історичних осіб, визнаних блаженними чи священними. Крім того, вона сприяє впровадженню інноваційних концепцій у створенні історичного портрету з метою підвищення особистого, соціального та культурного статусу суспільства та держави. Також ця компетентність сприяє формуванню фінансової грамотності, дозволяючи учням створювати стартапи з релігійною спрямованістю, наприклад, започатковуючи онлайн-школу релігійної освіти.

8) Обізнаність і самовираження, отримання цієї компетентності у сфері обізнаності та самовираження в культурі, зокрема релігійному мистецтві, включає в себе розуміння та оцінку різноманітних творів, пов'язаних із греко-католицьким духовенством Гусятинського деканату Станиславівської єпархії з 1885 до 1946 року. Ця компетентність охоплює знання про храми, церковні споруди, образи, пам'ятники та інші артефакти, які є частинами культурної спадщини даного періоду. Також вона включає вміння самостійно аналізувати ці твори та висловлювати власні думки та ідеї, ґрунтуючись на вивченні цінних артефактів релігійного мистецтва.

Додаток «Google Lens» може стати корисним інструментом для вивчення та ідентифікації культурних артефактів, архітектурних пам'яток і релігійних мистецьких творів, що допоможе у збагаченні знань та розумінні контексту греко-католицького духовенства того періоду, адже чимало пам'яток архітектури того часу збереглися до сьогодні.

9) громадянська та соціальна компетентність. Громадянська та соціальна компетенції стосовно дослідження релігійної діяльності греко-католицького духовенства Гусятинського деканату Станиславівської єпархії в період з 1885 до 1946 року включають формування учнів як зрілих громадян та патріотів, що мають постійну мотивацію приймати участь у громадському житті.

Ці компетенції охоплюють виховання поваги до закону, дотримання прав людини, підтримку соціокультурного різноманіття та добросовісне виконання своїх обов'язків. У контексті російської агресії це особливо актуально, оскільки

необхідно виховувати учнів, які ростуть як гідні представники своєї Батьківщини та розрізняють дружбу та ворожнечу.

Вчитель, спираючись на вивчення історії, зокрема життєвого шляху репресованого священика о. Анатолія Малиновського, може сприяти формуванню зрілих особистостей, відповідальних громадян із християнським світоглядом та моральними якостями. Це дозволяє підкреслити важливість історичних постатей, в тому числі релігійних діячів, і Героїв України, спонукаючи до відчуття гордості за власний народ та його історичних досягнень.

10) компетентність у сфері екології та здоров'язбереження може виявитися в усвідомленому та обережному використанні культурної спадщини, зокрема релігійних об'єктів та пам'яток. Ця компетентність дозволяє розуміти важливість збереження та догляду за цими історичними артефактами, які є частиною національної спадщини.

Особливо в контексті дослідження діяльності релігійних діячів та їхнього внеску у суспільство, усвідомлення значення збереження цінних релігійних місць та культурних об'єктів стає ключовим. Заслуговувати на увагу і дбайливе ставлення до цієї спадщини, яка свідчить про історичну та релігійну ідентичність, є важливим аспектом в освітньому процесі, оскільки це сприяє збереженню національної культурної спадщини та історичного досвіду.

Отже, застосування змісту магістерської роботи до навчального процесу в закладах загальної середньої освіти відіграє ключову роль у розвитку духовно-морального виховання дітей та молоді в рамках Нової української школи. Робота пропонує детальний аналіз та висвітлення особливостей вибору та впровадження положень духовно-морального спрямування на уроках історії відповідно до принципів НУШ.

Дана магістерська робота висвітлює такі аспекти особистості, як індивідуальні риси, оточення та історичний контекст, що сприятиме у розкритті та усвідомленні різних аспектів життя історичних діячів учнями та вчителями. Ці матеріали допоможуть краще охарактеризувати історичну особистість та сформувати в учнів компетентності, згідно з принципами та завданнями

Концепції Нової української школи, сприяючи розвитку їхньої особистості й формуванню навичок відповідно до новітніх освітніх стандартів.

ВИСНОВКИ

Отже, становлення Гусятинського деканату як структурної одиниці Кам'янець-Подільської частини Львівської митрополії ГКЦ відбулося в період між 1701–1706р. На жаль, через відсутність джерельної інформації неможливо вказати точну дату існування деканату. Як структура в складі Станіславівської єпархії деканат існував в період 1885–1946р. Протягом періоду свого існування деканат як територія Галичини перебував під владою: Речі Посполитої, Австрійської імперії, Польського королівства, ЗУНР, німецької та радянської влади.

З поданих джерел можна зрозуміти, що територія деканату до 1775р. часто зазнавала різних територіальних змін. Це можна обумовити двома факторами, перший з яких - це внутрішня реорганізація деканату на митрополичому (протопресверіатському) рівні задля кращого управління парафіями та добра вірних. Другим фактором є зовнішні чинники, такі як зміна кордонів держави, договори між певними державами.

Структурна мережа деканату, як вже було сказано вище, часто мінялась. Наприклад, в період 1701–1708р. деканат вклав в себе 30 парафій, а в 1730р. - вже 22 парафії. Найбільша кількість парафій, яку включав деканат – 1753р. – 40 парафій. А в 1775р. всього 23, це обумовлено встановленням нового кордону «по Збручі», який фактично ділив деканат навпіл. Виходячи з доступної джерельної бази, в 1885р. до складу деканату входили 29 парафій і 1 експозитура. Останні зміни в структурі деканату відбулись в середині 1920-х років. Тоді було створено ще 2 парафії – в с. Верховці і Личківці. Таким чином, станом на 1946р. деканат налічував 31 парафію і одну експозитуру.

До організаційної структури Гусятинського деканату входили декан, заступник декана, комісар ординаріатський шкільний, комісар деканального вдовиного фонду, бібліотекар, консерватор деканальний, референт еміграційний, деканальний духівник, катехит.

З 1885р. деканами в Гусятинському деканаті Станіславівської єпархії були такі священники: о. Григорій Олесницький – до 1899р., о. Даниїл Бахталовський 1901- 1913р., о. Ілля Лабій 1913-.., о. Василь Саноцький 1925-1929р., о. Володимир Богачевський 1929- 1930, о. Антін Пельвецький 1939-1945р.

Довоєнний період 1905–1914р. характеризується активізацією місцевого духовенства в суспільній та духовній діяльності. Самі про це не знаючи, священнослужителі взяли на себе просвітницьку роль серед людей деканату. Як приклад можна навести чисельне відкриття товариств і читалень «Просвіта», в яких дуже часто головували парохі, що засвідчує їхню громадянську позицію. Були, однак, засновані і декілька москвофільських організацій, як-от тов. ім. Качковського, проте їхня мала кількість не дозволяла мати великий вплив на населення та громадську думку в Гусятинському деканаті. Згодом, після Першої Світової війни, вони припинили свою діяльність.

Парохі, окрім товариств, активно працювали над створенням церковних братств, були ініціаторами відбудови чи побудови храмів, парафіяльних будинків. Душпастирі активно працювали з місцевим населенням, організовуючи різні акції чи залучаючи селян до участі в товариствах і братствах. Тим самим священнослужителі розвивали в парафіян українську національну думку.

Міжвоєнний та період після Другої світової війни 1925–1946р. варто розділити на два періоди – міжвоєнний та повоєнний.

Міжвоєнний період характеризувався відновленням втраченого після війни. Побачивши неосвіченість та жорстокість російського уряду, в період 1914-1918р. москвофільський вплив в регіоні був зведений до мінімуму, що переорієнтувало колишніх москвофільських прихильників на проукраїнську позицію. З 1918р. та приходом до влади поляків перед ГКЦ постав новий виклик – ополячення. Польське королівство розпочало активну політику полонізації місцевого населення шляхом насадження своєї мови та культури. Завозились численні колоністи, припинялось фінансування українських шкіл. Навіть намагання ігнорувати ГКЦ (поляки ставились зверхньо до духовенства та вірних Греко-католицької церкви) до 1925р.

Незважаючи на всі спроби не визнати ГКЦ як церкву, в 1925р. був підписаний конкордат між ГКЦ та Польським королівством, що «легалізувало» церкву та її діяльність. У відповідь на полонізацію священнослужителі часто сприяли у відкритті українських шкіл та організацій. Зокрема, «Рідна школа» - це приватна школа для українських дітей, в якій їх навчали рідної мови. Товариство «Сокіл», «Луг», «Союз Українок», створювались різні українські кооперативи та спілки. В більшості випадків священнослужителі ГКЦ активно допомагали таким товариствам.

Після приходу більшовиків в 1939р. були закриті маже всі українські організації та установи. Знищувались все українське. До мирного населення почались застосовувати репресії, які не оминули також духовенство ГКЦ. Прикладом цього може стати священник о. Ігор Кливака, якого в 1941р. вивезено в заслання до Ташкенту.

Прихід німецької окупації дещо змінив становище ГКЦ, проте церква все ще залишалась під пильним наглядів органів німецької адміністрації. В цей час церква як могла підтримувала своїх вірних. В Гусятинському деканаті духовенство залишилось з народом.

Повернення окупаційної радянської влади розпочалося з масових репресій українців. Радянський режим не міг дозволити українську мову викладу в школі чи відправлення богослужінь українською. А ще більше не міг терпіти української церкви в Галичині. Тому розпочалась підготовка з ліквідації ГКЦ. На жаль, декан Гусятинського деканату о. Антоній Пельвецький пішов на співпрацю з органами НКВД і став агентом радянської системи під кодовим ім'ям «Шевчук». Спочатку було вивезено минулого «колегу» о. Антонія – о. Антіна Малиновського, який був ревним проповідником в деканаті та мав виразну проукраїнську позицію. Розіславши листівки із закликом піти на «воз'єднання» від імені Малиновського та самому агітуючи духовенство, агенту «Шевчуку» вдалося переманити на свою сторону 22 священнослужителя з деканату. Однак залишались і ті, хто не погодився. Ці священники проводили служіння підпільно, наражаючись постійно на небезпеку. Прикладом такого служіння може стати о. Олександр

Малиновський, який приходив до криївки УПА і служив там Літургію, сповідав, причащав українських воїнів.

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що в ході самого створення деканату і псевдособору в 1946р. священнослужителі Гусятинського деканату в зазначений період підтримували та опікувалися своїми парафіянами. Проводили активну громадську та душпастирську діяльність. Поширювали українські національні ідеї, засновували товариства, церковні братства, дбали про храми. Духовенство ГКЦ однозначно відіграло важливу роль у формуванні Української незалежної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Архівні джерела:

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі – *ДАІФО*). Ф. 504, оп. 1, Ф.504, оп.1, спр.4. Листування з окремими священиками з питання заміщення вакантної посади священика в селі Ключовинці, 16.08.1791 – 27.08.1885 рр., 119 арк.
2. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр.27. Листування з парафією міста Гусятин про оренду церковної землі, 16.05.1802 – 15.04.1887 рр., 81 арк.
3. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр.30. Листування з окремими священиками про заміщення вакантної посади священика в селі Васильківці, 11.10.1803 – 17.05.1883 рр., 206 арк.
4. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр.79. Листування з парафією села Говилів про благословення нової церкви, 23.07.1845 – 29.07.1880 рр., 28 арк.
5. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр. 195а. Книга обліку священиків Станиславівської єпархії, 04.12. 1873 – 31.03. 1944 рр., т. 4, 200 арк.
6. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, 198 арк.
7. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр. 330б. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 2, 199 арк.
8. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр. 330в. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 3, 201 арк.
9. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 6, 338 арк.
10. ДАІФО. Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 5, 201 арк.
11. ДАІФО. Ф. Р-388, оп. 1д, спр. 480. Особові картки священиків, Т.1 «Б-Л». 79 арк.
12. ДАІФО. Ф. Р-388, оп. 1д, спр. 481. Особові картки священиків, Т.2 «М-Я». 87 арк.

- 13.ДАІФО. Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. Матеріали про возз'єднання греко-католицької церкви з православною церквою по Станіславській області, 17.07.1945–07.03. 1946 рр., 192 арк.
- 14.ДАІФО. Ф.Р-389 (Уповноважений Ради в справах православної церкви при Раді Міністрів СРСР по Станіславській області (1944-1962 рр.)), оп.2, спр.1. Карта-схема дислокації благочиній Галичини станом на 15.11.1942 р., 1 арк.
- 15.Державний Архів Тернопільської області (далі – ДАТО). Ф.13, оп.1, спр.7, арк.1-14 (1936 р. Списки церков і костелів, розміщених на території повіту).

Шематизми:

- 16.Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882. Львів : Изъ типографіи Ставропигійского Института подъ управленіємъ Стефана Гучаковского, 1882. XIV+334 с.
- 17.Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1883. Львів : Изъ типографіи Ставропигійского Института подъ управленіємъ Стефана Гучаковского, 1883. 361 с.
- 18.Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1886. Львів : Изъ типографіи Ставропигійского Института подъ управленіємъ Стефана Гучаковского, 1886. XVIII+252 с.
- 19.Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1887. Львів: Изъ типографіи Ставропигійского Института подъ управленіємъ О. И. Тарнавского, 1887. 250 с.
- 20.Шематизмъ всього кліру греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік 1914. Річник 70. Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1913. 467 с.
- 21.Шематизмъ всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік 1924. Річник 72. Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1924. 347 с.
- 22.Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1938. Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1938. 344 с.

- 23.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1886. Рѡчникъ I. Львѡв : Из типографіи Ставропігійского Института під управленіем В. О. Тарнавского, 1886. XXXVIII+124 с.
- 24.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1887. Рѡчникъ II. Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1887. XXIX+285 с.
- 25.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1888. Рѡчникъ III. – Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1888. – XXIV+342 с.
- 26.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1889. Рѡчникъ IV. – Въ Станиславѡвѣ: зъ печатнѣ I.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1889. – XXIV+159 с.
- 27.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1890. Рѡчникъ V. – Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1890. – XXIV+313 с.
- 28.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1891. Рѡчникъ VI. – Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1891. – XXIII+320 с.
- 29.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1892. Рѡчникъ VII. – Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1892. – XXIII+186 с.
- 30.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1893. Рѡчникъ VIII. – Въ Станиславѡвѣ: зъ печатнѣ I.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1893. – XXIII+186 с.
- 31.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1894. Рѡчникъ IX. – Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1894. – XXIII+186 с.
- 32.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1895. Рѡчникъ X. – Въ Станиславѡвѣ : зъ печатнѣ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1895. – XXIII+199 с.

- 33.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1896. Рѡчникъ XI. – Въ СтаниславовѢ : зъ печатнѢ І. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1896. – XXIV+206 с.
- 34.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1897. Рѡчникъ XII. – Въ СтаниславовѢ: зъ печатнѢ І.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1897. – XXIV+207 с.
- 35.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1898. Рѡчникъ XIII. – Въ СтаниславовѢ: зъ печатнѢ І.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1898. – XXIV+207 с.
- 36.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1899. Рѡчникъ XIV. – Въ СтаниславовѢ: зъ печатнѢ І.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1899. – XXIII+186 с.
- 37.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1900. Рѡчникъ XV. – Станиславѡвъ: Накладом Клира Епархіального, 1900. – XXXII + 212 с.
- 38.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1901. Рѡчникъ XVI. – Въ СтаниславовѢ: зъ печатнѢ І.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1901. – XXIII+186 с.
- 39.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1902. Рѡчникъ XVII. – Станиславѡвъ: Накладом Клира Епархіального, 1902. – XXXII+230 с.
- 40.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1903. Рѡчникъ XVIII. – Станиславѡвъ: Накладом Клира Епархіального, 1903. – XXXII+238 с.
- 41.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1904. Рѡчникъ XIX. – Въ СтаниславовѢ: зъ печатнѢ І.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1904. – XXIII+186 с.
- 42.Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѡвской на рѡк Божій 1905. Рѡчникъ XX. – Въ СтаниславовѢ: зъ печатнѢ І.Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1905. – XXIII+186 с.

43. Шематизмъ всего клира греко-католицкои Епархіи Станиславѡвскои на рѡкъ Божій 1906. Рѡчникъ XXI. – Станиславѡвъ: Накладомъ Клира Епархіяльнаго, 1906. – XXVII+307 с.
44. Шематизмъ всего клира греко-католицкои Епархіи Станиславѡвскои на рѡкъ Божій 1907. Рѡчникъ XXII. – Станиславѡвъ: Накладомъ Клира Епархіяльнаго, 1907. – XXVII+315 с.
45. Шематизмъ всего клира греко-католическои Епархіи Станиславѡвскои на рѡкъ Божій 1908. Рѡчникъ XXIII. – Въ Станиславѡвѣ: зъ печатнѣ І.Данкевича, Накладомъ Клира Епархіяльнаго, 1908. – XXIII+186 с.
46. Шематизмъ всего клира греко-католицкои Епархіи Станиславѡвскои на рѡкъ Божій 1909. Рѡчникъ XXIV. – Станиславѡвъ: Накладомъ Клира Епархіяльнаго, 1909. – XXVII+235 с.
47. Шематизмъ всего клира греко-католическои Епархіи Станиславѡвскои на рѡкъ Божій 1910. Рѡчникъ XXV. – Въ Станиславѡвѣ: зъ печатнѣ І.Данкевича, Накладомъ Клира Епархіяльнаго, 1910. – XXIII+186 с.
48. Шематизмъ всего клира греко-католицкои Епархіи Станиславѡвскои на рѡкъ Божій 1911. Рѡчникъ XXVI. – Станиславѡвъ: Накладомъ Клира Епархіяльнаго, 1911. – XXVII+335 с.
49. Шематизмъ всего клира греко-католическои Епархіи Станиславѡвскои на рѡкъ Божій 1912. Рѡчникъ XXVII. – Въ Станиславѡвѣ: зъ печатнѣ І.Данкевича, Накладомъ Клира Епархіяльнаго, 1912. – XXIII+186 с.
50. Шематизмъ всего клира греко-католицкої Епархіи Станиславѡвскої на рѣкъ Божий 1913. Рѣчникъ XXVIII. – Станиславѡв: Накладомъ Клира Епархіяльнаго, Друкарня Льва Данкевича, 1913. – XXVIII+337 с.
51. Шематизмъ всего клира греко-католицкої Епархіи Станиславѡвскої на рѣкъ Божий 1914. Рѣчникъ XXIX. – Станиславѡв: Накладомъ клира епархіяльнаго, 1914. – XXVIII+339 с.
52. Шематизмъ всего клира греко-католицкої Епархіи Станиславѡвскої на рѣкъ Божий 1925. Рѣчникъ XXX. – Станиславѡв: Накладомъ Клира Епархіяльнаго, Друкарня Льва Данкевича, 1925. – XXXII+325 с.

- 53.Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий 1927. Річник XXXI. – Станиславів: Накладом Кліра Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1927. – XVI+162 с.
- 54.120. 2574. Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий 1929. Річник XXXII. – Станиславів: Накладом Кліра Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1929. 186 с.
- 55.Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий 1930. Річник XXXIII. – Станиславів: Накладом Кліра Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1930. 186 с.
- 56.Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий 1931. Річник XXXIV. – Станиславів: Накладом Кліра Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1931. 194 с.
- 57.Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий 1935. Річник XXXVIII. – Станиславів: Накладом Кліра Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1935. 213 с.
- 58.Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий 1938. Річник XXXIX. – Станиславів: Накладом Кліра Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1938. 216 с.
- 59.Шематизм Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви станом на 10 листопада 1995 року Божого / Надруковано за дорученням Ординарія Івано-Франківського Кир Софрона Дмитерка ЧСВВ. Редагування І.Пелехатий. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківської греко-католицької єпархії, 1995. 160 с.
- 60.Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 2009 рік / Упорядкував митр. прот. Іван Шевчук, Віц-Канцлер Івано-Франківської Єпархії. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. 128 с.
- 61.Kosciol Katolicki w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny / Redakcja naukowa dr Lucjan Adamczuk, ks. prof. Witold Zdaniewicz; Główny Urząd Statystyczny, Zakład socjologii religii SAC. Warszawa, 1991. 332 s.

62. Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro Anno Domini 1832. Leopoli: Impressum in typographia Petri Piller, [1832]. 406 s.

Опубліковані документи:

63. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1: Адміністрація і парохії: [англійською мовою]. Львів – Київ: КМ Академія, 2004. 1004 с.

64. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: [англійською мовою]. Львів – Київ: КМ Академія, 2004. 570 с.

65. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. Львів: Місіонер, 2002. 450 с.

66. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква та Радянська держава (1939–1950) / Переклад з англ. Н. Кочан, за ред. О. Турія. Львів: Вид-во УКУ, 2005. XX+268 с.

67. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946–1989). Ковчег: Збірник статей з церковної історії / Редактори: Я. Грицак, Б. Гудзяк. Упорядники: Л. Гентош, Т. Романюк, О. Турій. Ч. 1. Львів: Інститут історії Церкви, Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка, 1993. С. 123–164.

Монографії, статті, енциклопедії, автореферати дисертації:

68. Бублик Т. Становище греко-католицького духовенства Львівської архієпархії під час першої більшовицької окупації (1939–1941). Ковчег. Науковий збірник з церковної історії, число 8 / відп. ред. Олег Турій. Львів: Видавництво Українського католицького університету 2018. С. 58-71.

69. Будз К. М. Українська греко-католицька церква у Галичині (1946–1968 рр.): стратегії виживання та опору у підпіллі: Дисертація на здобуття наукового

- ступеня кандидата історичних наук; 07.00.01 – історія України / Національний університет «Києво-Могилянська академія»; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2016. 244 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/78039285.pdf>.
70. Бучацька єпархія УГКЦ. Парафії, монастирі, храми. Шематизм / ред. Я. Стоцький. Тернопіль: ТОВ «Новий колір», 2014. 400 с.
71. Винник Н., Делятинський Р. Бала Йосиф. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. У 3-х томах. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. С. 80.
72. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим : Вид-во ОО. Василян, 1975. Т. VII : XVIII–XIX ст. С. 277
73. Гавриш І. Греко-католицьке релігійне підпілля Станиславівщини (середина 40-х–50-ті рр. XX ст.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Історія. Тернопіль, 2015. Ч. 3. С. 37–41.
74. Гавриш І. В. Особливості підпільної діяльності духовенства і вірних УГКЦ на теренах Станиславівської єпархії у 40-60-ті роки XX століття. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»*. Збірник наукових праць. Богослов'я / Гол. ред. Р. А. Горбань. Вип. 8: до 150-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Івано-Франківськ, 2015. С. 197–203.
75. Гавриш І. Релігійно-політичні процеси на теренах Станиславівської єпархії УГКЦ напередодні та під час проведення Львівського собору // *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць. Київ, 2017. Вип. 120. С. 106–113.
76. Гавриш І. В. Станиславівська єпархія Української греко-католицької церкви у період підпілля (1946–1989 рр.): Дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук : спеціальність 07.00.01 – «Історія України». Прикарпатський

- національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2017. 270 с.
77. Говгера В., о. Організаційна структура Львівської єпархії XVIII ст. (1700-1772). Львів: Тріада плюс, 2014. 1168 с.
78. [Говера Іван]. Літургія підпільної Церкви: Збірник на честь 25-ї річниці легалізації УГКЦ / за ред. Івана Говери. Спомини. Статті. Інтерв'ю, Фотоматеріали. Рим – Тернопіль: Джура. 2014. 208 с.
79. Говера І. Літургійне життя священників та вірних в Українській Греко-Католицькій Церкві: Українська Греко-Католицька Церква в період підпілля (1946 – 1989). Львів: Свічадо, 2019. 400 с.
80. Горбань Р., Делятинський Р. Науково-дослідний проект «Українська Греко-Католицька Церква (1991–2011 рр.): етапи формування адміністративно-канонічної структури, особливості релігійно-церковного життя, перспективи розвитку» // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастир»: збірник наукових праць / Гол. ред. Р.А. Горбань. Вип. 5. Богослов'я. Івано-Франківськ: Івано-Франківський богословський ун-т, 2014. С. 239–260.
81. Гриш І. Релігійно-політичні процеси на теренах Станиславівської єпархії УГКЦ напередодні та під час проведення Львівського собору. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2017. Вип. 120. С. 320.
82. Гуркіна С. «Образ сили духу»: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності. *Україна Модерна*. 2011. Вип. 7. С. 99–110. URL: https://uamoderna.com/images/archiv/11/7_UM_11_Statti_Hurkina.pdf.
83. Делятинський Р. Відновлення та реорганізація структури Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви (1989-1993). *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»*. Збірник наукових праць. Богослов'я / Гол. ред. Р. А. Горбань. Вип. 8: до 150-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Івано-Франківськ: ІФБУ, 2015. С. 204–233.

84. Делятинський Р.І. До питання про діяльність греко-католицького духовенства Станиславівської єпархії напередодні і в час Листопадової революції 1918 року в Східній Галичині: основні уроки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2007. Вип.1. С.81–87.
85. Делятинський Р.І. До питання про розвиток адміністративно-канонічної структури УГКЦ: традиції Галицької митрополії (1807–2005 рр.). Україна – Ватикан: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи: Матеріали 5-ї Міжнародної наукової конференції (Галич, 26–28 травня 2011 року). Галич: Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2011. Вип. 5. Зошит 2. С. 130–147.
86. Делятинський Р. Доли греко-католицьких священників Коломийського деканату Станиславівської єпархії: до і після Львівського псевдо-собору 1946 р. Коломия в європейській історії та культурі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 775-річчю першої літописної згадки про Коломию (07 жовтня 2016 року) / За ред. Ю. В. Плекана, М. М. Арсака, У. І. Мандрусак. Івано-Франківськ: НАІР, 2017. С. 23–51.
87. Делятинський Р.І. Особливості відновлення та розвитку організаційної структури Станиславівської єпархії у 1919–1925 рр. Центр Востока и Запада «Meso-Eurasia»: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.mesoeurasia.org/archives/5597>. [21.11. 2011].
88. Делятинський Р.І. Особливості розвитку Станиславівської єпархії УГКЦ на початку Другої світової війни (1939 – 1941 роки). *Україна соборна: Збірник наукових статей* / Редколегія: О.П.Реєнт (відповідальний редактор) та ін. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. Вип.4. Т.2. С.185–196.
89. Делятинський Р.І. Особливості суспільно-політичної діяльності греко-католицького духовенства Станиславівської єпархії в контексті політики “доконаних фактів” польської адміністрації в Східній Галичині у 1921 р. //

- Література та культура Полісся. Вип.27: Регіональна історія та культура в українському та східноєвропейському контексті о. Ніжин, 2004. С.121–128.
90. Делятинський Р. Регулювання правового статусу греко-католицької Церкви в контексті подій радянсько-польської війни у 1920–1921 рр. (на прикладі Станіславівської єпархії) // Україна соборна: Збірник наукових статей / Редколегія: О.П.Рєєнт (відповідальний редактор) та ін. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2005. Вип.2. Ч.2: Соціокультурні, етноконфесійні та демографічні проблеми формування української нації. С.309–320.
91. Делятинський Р. Станіславівська греко-католицька духовна семінарія у 1907–1918 рр.: становлення і розвиток // *Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies*. Volume 8 / Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Faculty of Humanities, Branch of Ukrainian Studies. Lublin, 2014. S. 308–317.
92. Делятинський Р.І. Станіславівська духовна семінарія у 1918–1925 роках: етапи повоєнного відновлення та її роль у формуванні духовенства нового типу // Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата / Підготував до друку о. д-р О. Каськів. Івано-Франківськ: Івано-Франківська Духовна Семінарія імені Святого Священномученика Йосафата, 2007. С.55–76.
93. Делятинський Р. І. Станіславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України». Івано-Франківськ, 2017. 390 с.
94. Делятинський Р.І. Становище та діяльність духовенства Станіславської єпархії УГКЦ в 1919–1920 рр. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2003. Вип. VII. С.69–77.
95. Делятинський Р. Шематизми Галицької греко-католицької митрополії (1828–1944 рр.) як історичне джерело // *Materialy IX mezinarodni vedecko-prakticka konference «Moderni vymozenosti vedy – 2013»*. Dil 23. Historie. Praha: Publishing House Education and Science, 2013. S. 25–28.

96. Делятинський Р.І. Участь греко-католицького духовенства Станиславівської єпархії у формуванні української адміністрації (липень – серпень 1941 р.) // Ціннісно-смісловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму: Матеріали III міжнародної наукової конференції, Івано-Франківськ, 17–18 листопада 2007 р. / Науковий редактор О.Сич. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. С.214–225.
97. Делятинський Р. Шематизм Станиславівської єпархії (1886–1938 рр.): особливості історичного джерела // Науковий вісник Івано-Франківської теологічної академії УГКЦ «Добрий пастир»: Збірник наукових праць. Теологія / Гол. ред. Р. А. Горбань. Вип. 4. Івано-Франківськ, 2011. С. 175–204.
98. Делятинський Р., Єгрешій О. Дутчак Яків // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. У 3-х томах. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. С. 607.
99. Делятинський Р., Єгрешій О. Рак-Раченко Теодор (Федір) Іванович // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. До 100-річчя утворення ЗУНР. Львів – Івано-Франківськ, 2020. Том 3: П–С. С. 308.
100. Делятинський Р., Пилипів І. Проскурницький Іван-Орест Юліанович // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. До 100-річчя утворення ЗУНР. Львів – Івано-Франківськ, 2020. Том 3: П–С. С. 273.
101. Делятинський Р., Єгрешій О., Гоголь В. Пельвецький Антін Андрійович // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. До 100-річчя утворення ЗУНР. Львів – Івано-Франківськ, 2020. Том 3: П–С. С. 90–91.
102. Делятинський Р., Єгрешій О., Соловка Л. «Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»: до 70-х роковин Львівського псевдо-собору 1946 р. // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Богослов'я /

- Гол. ред. Р. А. Горбань. Вип. 9: до 70-х роковин Львівського псевдо-собору. Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. С. 32–77.
103. Делятинський Р., Сливка Л. До питання про шляхетське походження окремих священичих родів (на прикладі Станиславівської єпархії УГКЦ) // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастир»: збірник наукових праць / Гол. ред. Р.А. Горбань. Вип. 7. Богослов'я: до 130-річчя з часу створення Станиславівської єпархії. Івано-Франківськ, 2015. С. 196–211.
104. Єгрешій О., Делятинський Р. Від Станиславівської єпархії до Івано-Франківської митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2015): науково-популярна виставка (16.04.2015) / Автори ідеї та упорядники О. Єгрешій, Р. Делятинський. – Івано-Франківськ, 2015.
105. Єгрешій О., Делятинський Р. Ковч Григорій // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 2: З–О. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2019. С. 222.
106. Заярнюк А., Расевич В. Галицьке греко-католицьке духовенство у Першій світовій війні: політичні, культурні і соціальні аспекти // Ковчег: Науковий збірник з церковної історії. Ч. 6: Насилля влади проти свободи сумління. Львів: Вид-во УКУ, 2012. С.160-192.
107. Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / НТШ, Укр. архів, т.ХХVI. Редакційна колегія: О.Соневицька, Б.Стефанович, д-р Р.Дражньовський. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Діловий Комітет Земляків Чортківської округи, 1974. 927 с.
108. Книга пам'яті України. Івано-Франківська область: У 3 т. Львів: Каменяр, 1998. Том 1: Місто Івано-Франківськ, Богородчанський район, Верховинський район, Галицький район, Долинський район, Калуський район, Коломийський район. 844 с.

109. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках XIX століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Жовква: Місіонер, 2015. 372 с.
110. Крикун М. Динаміка чисельності поселень Подільського воєводства в XVI–XVIII ст. Історичні дослідження: Вітчизняна історія. Київ, 1985. С. 60.
111. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки: [у 2 т.] / упоряд.: С. Кокін та ін.; заг. ред. В. Сергійчук; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Центр українознавства [та ін.]. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. 1. 920 с.; Т. 2. Київ, 2006. С. 920
112. Маслій О. Діяльність Згромадження сестер мирносиць у 1914–1946 рр. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. №. 5. С. 43–50.
113. Маслій О. Жіноче чернецтво Галичини в умовах ліквідації Української Греко-Католицької Церкви та сталінських репресій (друга половина 1940-х – початок 1950-х рр.) *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. № 40. С. 174–180.
114. Маслій О. Жіночі чернечі спільноти Греко-Католицької Церкви в українському національному русі Галичини в 1940–1950-х рр. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2017. – Ч. 29-30. – С. 85-92.
115. Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині. Львів – Чернівці: Український католицький університет, 2021. 492 + 4 с. іл.
116. Пилипів І., Делятинський Р.І. Організаційна структура та соціальна діяльність духовенства Станиславівської єпархії в період німецької окупації. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2017. Вип. 30: Ювілейний збірник на пошану Миколи Литвина. С. 184–194.

117. Пилипів І., Делятинський Р. Особливості розвитку організаційно-територіальної структури Станиславівської єпархії ГКЦ в Другій Речі Посполитій (1919–1925 рр.). *Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2013. Вип.22–23. С.311–319.
118. Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. Шематизм Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви станом на 10 листопада 1995 року Божого. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 300
119. Петрів Н. «Андрей Шептицький вважав, що унія – це ... синтез, сопричастя і діалог між Сходом та Заходом» - д-р Андрій Сороковський. Християнин і світ. URL:<http://xic.com.ua/z-zhyttja/11> (дата звернення: 23.07.2023).
120. Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. Т.2: Протоколи генеральних візитацій. Львів: Вид-во УКУ, 2004. ССVIII + 512 с.
121. Сурмач О.І. Греко-католицька церква в період німецького окупаційного режиму в Україні (1941-1944 рр.): 07.00.01 – Історія України. Автореферат дис. на здоб. наук. ст. канд. іст. наук. Львів, 2001. 20 с.
122. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище на Тернопільщині (1946 – 1989 рр.). Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. 256 с..
123. Телячий Ю. З історії Гусятинського церковного братства. *Історія релігій в Україні: Матеріали X-ї Міжнародної конференції (Львів, 16-19 травня 2000 року)*. Львів, 2000. Кн.1. С.374–375.
124. Тернопільсько-Зборівська архієпархія УГКЦ. Парафії, монастирі, храми. Шематизм. Тернопіль: ТОВ «Новий колір», 2014. 520 с.
125. Фундація Галицької митрополії у світлі дипломатичного листування Австрії та Святого Престолу 1807-1808 років: Збірник документів / упор., вст.стаття та коментарі В. Ададунова. Львів: Вид-во УКУ, 2011. LVIII + 190 с. + 8 с. кольор. іл.

126. Yehrechii, O. & Deliatynskyi, R. (2020). The repressive policies of the Polish authorities against the Greek Catholic Clergy in 1919: methods and features. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 15, 117–127. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.15.204961>.

Джерела методичного характеру

127. 1. [Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України № 2834-IX від 13 грудня 2022 року // Верховна рада України. Законодавство. України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-IX#Text> (дата звернення: 05.10.2023)].
128. 2. [Історія України. Всесвітня історія 6-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 21.10.2023)].
129. 3. [Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України. URL: <https://referatss.com.ua/wor> (дата звернення: 02.11.2023)].
130. 4. [Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.
131. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 10.11.2023)]

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця парафій згідно професора Говери В.

Парафії Гусятинського деканату в 1760 р.	Парафії Гусятинського деканату в 1775р.	Парафії Гусятинського деканату в 1885-1938 рр.
		Верхівці з 1929р.
Бережанка		
Хропотова		
Чемирівці		
Чабарівка	Чабарівка	Чабарівка
		Гадиньківці
Демківці		
Дубківці	Дубківці	
Голенище		
Городниця	Городниця	Городниця
		Говилів Великий
Гусятин	Гусятин	Гусятин
Гусятин (церква) св. Косми і Дам'яна	Гусятин (церква) св. Косми і Дам'яна	
Гусятин (церква) Переєстествлення Господнього	Гусятин (церква) Переєстествлення Господнього	
		Іванівка
		Яблунів
Ямпольчик (Ярмольчик)		
		Клювинці
Юрківці		
		Коцюбинці

		Крогулець
Кутківці		
Криків		
		Личківці з 1929р.
		Мшанець
Кривеньке	Кривеньке	
Кугаївці		
Кузьминчик		
Личківці	Личківці	
Нижбірок	Нижбірок	Нижбірок Новий
	Нижбірок (церква) Пресвятої Тройці	
		Оришківці
Ольхівець Малий	Ольхівець	
Ольхівці Великі		
Вівся		
		Перемилів
Постолівка	Постолівка	Постолівка
		Пробіжна Нова
Раптівці	Раптівці	
Самолусківці	Самолусківці	Самолусківці
Сидорів	Сидорів	Сидорів
Сидорів Небовзяття (церква) Вознесіння Ісуса Христа	Сидорів (церква) Вознесіння Ісуса Христа	
Сорока	Сорока	
Суходол	Суходол	Суходол
		Сухостав
	Зіньковичі	

Свершківці		
Шидлівці	Шидлівці	Шидлівці
Теремківці		
		Товстенке
Трибухівці	Трибухівці	Трибухівці
		Тудорів
Васильківці	Васильківці	Васильківці і Хоростків
		Увисла
		Хлопівка
		Целіїв
		Яблунів
Завадівка		
Зелена	Зелена	
Зіньківці		
Сумарно 40 парафій	Сумарно 23 парафії	До 1929р. 30 парафій, з 1929р. 32 парафії

**План-конспект уроку для 11 класу з на тему:
«Ліквідація ГУСЯТИНСЬКОГО ДЕКАНАТУ
СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ як УГКЦ в 1946 рр.»**

Мета:**навчальна:**

- проаналізувати дії радянської влади щодо Гусятинського деканату Станиславівської єпархії;
- охарактеризувати керівників Гусятинського деканату Станиславівської єпархії;
- аналізувати дії радянської влади щодо Гусятинського деканату Станиславівської єпархії;

розвивальна:

- розвивати увагу, пам'ять, мислення, вміння аналізувати та робити висновки;
- удосконалювати навички роботи в парах, малих групах, вміння працювати з текстом підручника та Інтернет-ресурсами;

виховна:

- формувати повагу до історичного минулого України.
- викликати почуття відповідальності за збереження пам'яті про жертв радянських репресій серед духовенства.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник, карти, відеоматеріали, Інтернет-ресурси, роздатковий матеріал.

Основні дати:

- 1925р. – укладення Конкордату між УГКЦ і Польською державою
- 1941р. – Початок II Світової війни
- 8-10 березня 1946р. – Львівський псевдособор

Основні терміни: «ліквідація», саботаж, визвольний рух, політика раднізації.

Основні історичні постаті: А. Шептицький, Йосип Сліпий, Антін Пельвецький.

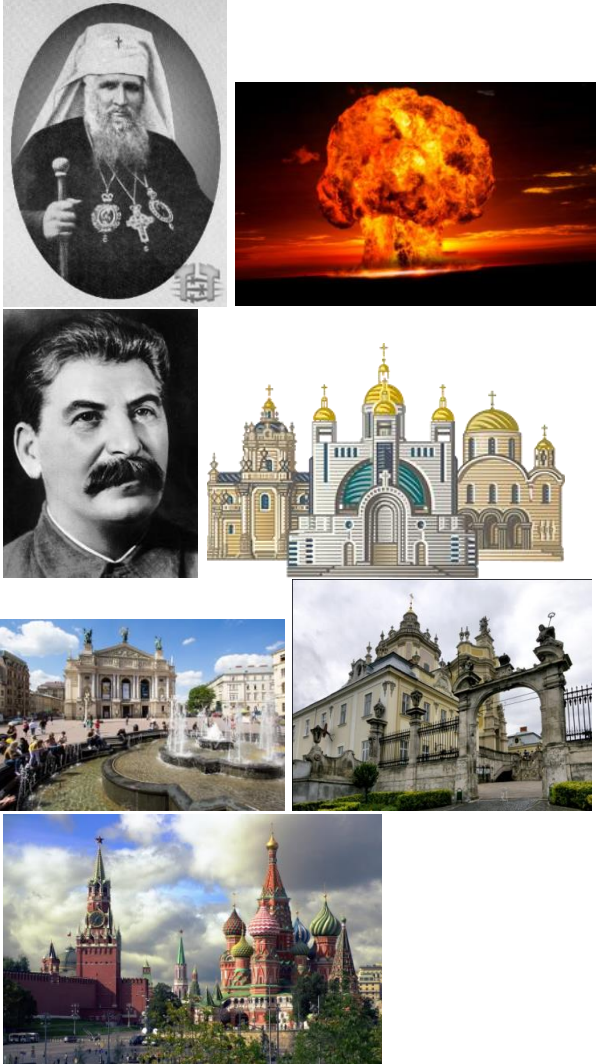
План уроку

1.

Хід уроку:

До за часу су	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх		
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		Історичний диктант 1) Який регіон України опинився у найгіршому становищі після Другої світової війни? (<i>західний</i>)	

			<p>2) Що посилювало гнітючі настрої регіону від повоєнної руїни? <i>(політика радянзації)</i></p> <p>3) Що стало на заваді політиці радянзації? <i>(визвольний рух)</i></p> <p>4) Що називають «глухим» спротивом? <i>(саботаж)</i></p> <p>5) Унаслідок чого відбулися істотні зміни в національному складі регіону? <i>(трудової експансії)</i></p> <p>6) Коли вийшла ухвала ухвалу «Про заходи по відбудові та подальшому розвитку господарства Львівської, Станіславської, Дрогобицької, Тернопільської, Волинської, Чернівецької областей на 1945 р.»? <i>(у травні 1945 р.)</i></p> <p>7) Який газогін став першим найбільшим у Європі та СРСР? <i>(Дашава-Київ)</i></p> <p>8) Коли у Львівсько-Волинському кам'яновугільному басейні розпочалося будівництво шахт? <i>(1949 р.)</i></p> <p>9) Яке родовище було відкрито у 1950 р.? <i>(Роздольське родовище сірки)</i></p> <p>10) Де з'явився цементний завод? <i>(у Миколаєві)</i></p> <p>11) Коли розпочався курс на суцільну колективізацію господарств регіону? <i>(1948 р.)</i></p> <p>12) Який характер мала колективізація сільського господарства у західних областях УРСР? <i>(репресивний)</i></p>	
3 хв	III. Мотиваційний етап		<p>1. РЕБУС. Розшифруйте ребус.</p> <p>2. СЕНКАН. Створіть сенкан до слова-відгадки. <i>Алгоритм складання сенкану:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Тема (іменник) • Опис (прикметник, 2 слова) • Дія (дієслово, 3 слова) • Ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного (4 слова). • Перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок, 1 слово). 	
2 хв	IV. Актуалізаційний	Тема сьогоднішн	Вибіркове читання (с. 37 – 38). Зачитайте речення, якому відповідає зображення.	

	<p>етап</p>	<p>ього уроку «Ліквідація ГУСЯТИН СЬКОГО ДЕКАНАТ У СТАНИСЛ АВІВСЬКО Ї ЄПАРХІЇ у 1925- 1946 рр.» Сьогодні ми розглянемо діяльність релігійного діяча, яка дуже сильно змінила національно -релігійний стан кінця XX століття в контексті відновлення незалежнос ті України.</p>	<p>Розташуйте їх у правильній послідовності та перекажіть текст.</p> <p>– Продовжте речення.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Необхідність ліквідації УГКЦ радянська влада вбачала у... • Процес ліквідації УГКЦ став більш реальним унаслідок... • Після відмови духовенства та вірян УГКЦ... • Наступника митрополита А, Шептицького спіткав... • Для населення ліквідація УГКЦ мала виглядати як... • Унаслідок псевдо собору у Львові... 	
20 хв	<p>V. Етап вивчення нового матеріалу</p>	<p>1. Перегляд відеоролику Перегляньте відеоролик. https://www. youtube.com /watch?v=R N6kBRvzSg</p>	<p>– Скільки років прожив Йосип Сліпий? (1892 – 1984 рр.; 92 роки) – На чому наполягав Йосип Сліпий? (на створенні українського патріархату) – Як до цього поставився Папа Павло VI? (Зробив кардиналом, надав усі почесні, але відмовив у створенні патріархату) – Чим Папа аргументував відмову?</p>	

		<p>Охарактеризуйте внесок митрополита А. Шептицького в українську історію.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Проаналізуйте цитату Йосипа Сліпого. 2. Робота в малих групах. – Перейдіть за посиланнями. Опрацюйте відповідний матеріал та виконайте завдання. – Складіть стислий план до прочитаного. – Перекажіть текст за запитаннями. <i>1-ша група</i> http://www.territoryterror.org.ua/uk/history/1945-1953/ugcc-liquidation/ – Про що звітував митрополит А. Шептицький Ватикану? – Що завадило остаточній ліквідації УГКЦ? <i>(початок війни на Східному фронті)</i> – З якою метою Йосип Сліпий відправив делегацію до Москви у 1944 р.? – З чим пов'язують цілеспрямований наступ на УГКЦ? <i>(з появою 8 квітня 1945 р. у газеті "Вільна Україна" статті "З хрестом чи мечем" під псевдонімом В. Росовича. У ній УГКЦ звинувачувалась у співпраці з німцями і зв'язках з ОУН)</i> – Як діяла спеціальна «ініціативна група»? – Доведіть або спростуйте твердження, що собор у Львові був протиправним. <i>2-га група</i> http://territoryterror.org.ua/uk/history/1945-1953/ugcc-liquidation/chronology/ – Які заходи були здійснені А. Шептицьким у 1939 – 1941 рр.? – Що сталося у лютому 1944 р.? <i>(Собор засудив діяльність Ватикану та УГКЦ)</i> – На що була спрямована стаття, що вийшла 8 квітня 1945 р.? <i>(у львівській газеті "Вільна Україна" з'явилася стаття В. Росовича "З хрестом чи мечем", спрямована проти митрополита А. Шептицького і УГКЦ.)</i> – Коли та ким було повідомлено про завершення ліквідації УГКЦ? <i>(24 вересня 1949 – Й. Сталіна повідомили про завершення ліквідації Унії в УРСР)</i> – Яке звернення Й. Сліпого було поширене серед українців? <i>(січень 1954 – митрополит Й. Сліпий написав в ув'язненні Різдвяне послання, яке згодом поширили серед віруючих в Україні)</i> <i>3-тя група</i> http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Slipyj_J – Як пройшли юні роки митрополита? 	
--	--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> – Чим займався у роки Другої світової війни? – За що був заарештований? <i>4-та група</i> http://news.ugcc.ua/articles/lv%D1%96vskiy_psevdosobor_1946_roku_76087.html – Чому Собор у Львові не став канонічним? – З чим пов'язують відсутність фотографій з Львівського собору? – Які рішення були прийняті на соборі в перший день його роботи? <i>(анулювати постанови Берестейської унії з 1596 р., відірватися від римської (папської) Церкви, повернутися до прадідівської православної віри та возз'єднатися з Всеросійською Православною Церквою в Радянському Союзі)</i> – Чим ознаменували «возеднання»? <i>(подарував до храму Св. Юра ікону Богородиці з Києво-Печерської лаври)</i> <p>3. Робота з інтерактивною картою поширення спільнот УГКЦ на території Тернопільської області - https://map.ugcc.ua/</p>		
6 хв	VI. Систематизація знань		<p>1. Вправа «Новий сценарій».</p> <ul style="list-style-type: none"> – Відчуйте себе сценаристами та продовжте речення: <i>«Якщо б у 1945 р. духовенство погодилося на пропозицію радянської влади...»</i> <p>2. «Padlet» – створення стрічки часу про основні події, які сьогодні дізнались на уроці, на основі хронологічної карти вчителя - https://padlet.com/zukandrij1999/dzllltvn2ghmmqv1</p>	
3 хв	VII. Підсумок уроку		<p>1. Вправа «Анекта».</p> <ul style="list-style-type: none"> • На уроці я працював • Своєю працею на уроці я • Урок для мене видався • За урок я • Мій настрій • Матеріал уроку для мене був • Домашнє завдання мені здається <p>В ході самого створення деканату і псевдособору в 1946р. священнослужителі Гусятинського деканату в зазначений період підтримували та опікувалися своїми парафіянами. Проводили активну громадську та душпастирську діяльність. Поширювали українські національні ідеї, засновували товариства, церковні братства, дбали про храми. Духовенство відіграло важливу роль у формуванні української незалежної думки.</p>	
1	VIII.		Опрацювати матеріал підручника	

XB	Домашнє завдання			
----	-----------------------------	--	--	--